

Åsele Kommun

Sjeltie tjielte

Vilhelmina Kommun

Vualtjeren tjielte

ANDT-Undersökning (Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak)

2018

Undersökning av ANDT-vanor och social situation bland elever i grundskolans årskurs 9 i Åsele- och Vilhelmina kommun, samt gymnasieskolans år 2 i Vilhelmina kommun

Förord

ANDT-undersökningen som genomförts i Vilhelmina och Åsele är ett led i kommunernas strävan att förebygga droganvändning bland barn och ungdomar men även kartlägga deras sociala situation. Resultatet utgör således ett värdefullt underlag i det fortsatta arbetet att utveckla ett samordnat och långsiktigt hälsoförebyggande arbete i kommunerna. Vi som sammanställt den här rapporten representerar Individ- och familjeomsorgen (IFO) i de båda kommunerna.

För fjärde året i följd genomförs undersökningen i samverkan mellan Vilhelmina och Åsele kommun. Även Skellefteå, Lycksele, Sorsele, Norsjö och Malå har genomfört samma undersökning och deras resultat presenteras i respektive kommun. Det här året genomfördes undersökningen digitalt.

Vi vill främst tacka de elever som medverkat, samt skolpersonal som avsatt lektionstid för detta ändamål. Dessutom vill vi tacka FRIS i Skellefteå som tagit fram enkäten samt ANDT/BRÅ-samordnaren i Lycksele som distribuerat enkätlänken samt bistått oss med datorprogram för hantering av inkomna svar.

Åsele och Vilhelmina januari 2019

Kommunernas ANDT/BRÅ-samordnare

Helene Ejergård Ahlqvist

IFO, Åsele Kommun

Olivia Nybrand

IFO, Vilhelmina kommun

Innehåll

1. Inledning.....	4
1.2 Syfte	5
1.3 Metod	5
1.4 Underlaget	6
2. Definitioner	7
2.1 Social situation	7
2.2 Tobak.....	7
2.3 Alkohol.....	7
2.4 Narkotika	7
2.5 Föräldrar	7
2.6 Risk- och skyddsfaktorer.....	8
2.7 Rikssnittet.....	8
2.8 Blanka svar.....	8
3. Resultat grundskolan årskurs 9	9
3.1 Elevernas sociala situation	9
3.2 Elevernas droganvändning	13
3.3 Andra berusningssätt	18
3.4 Föräldrars förhållningssätt.....	19
4. Resultat gymnasiet årskurs 2.....	20
4.1 Elevernas sociala situation	20
4.2 Elevernas droganvändning	25
4.1 Andra berusningssätt.....	30
4.2 Föräldrars förhållningssätt.....	31
5. Diskussion	32
5.1 Social situation	32
5.2 Tobak.....	35
5.3 Alkohol.....	36
5.4 Alkohol och trafik	39
5.5 Narkotika.....	39
5.6 Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning	40
5.7 Föräldrar	41
5.8 Trygghet	42
5.9 Framgångs- och skyddsfaktorer	43
5.10 Insatser i respektive kommun.....	44
6. Avslutning	45

1. Inledning

Vilhelmina kommun har sedan 2011 genomfört en årlig undersökning av skolelevers sociala situation i skolan, tobaks-, alkohol-, narkotika och dopingvanor bland eleverna. För Åsele kommun är det fjärde året som undersökningen genomförs. Eftersom elevunderlaget på högstadiet är relativt lågt statistiskt sett har vi valt att slå ihop årskurserna 9 i de båda kommunerna. Detta för att skydda anonymitet, men också för att utifrån resultatet kunna jobba förebyggande över kommungränserna.

Det är elever i grundskolans årskurs 9 samt gymnasiets år 2 som varit målgrupp för enkätundersökningen. Enkäten är utformad av FRIS Skellefteå. Skellefteå, Sorsele, Norsjö, Malå, Lycksele och Arvidsjaur kommuner genomför varje år samma undersökning. Det här året har även Dorotea, Nordmaling, Vännäs och Bjurholm valt att använda sig av enkäten. Det finns även en analysgrupp kopplad till detta vars uppgift är att se närmare på kommunernas olika resultat.

Resultatet från undersökningen är en viktig del i underlaget för det förebyggande arbetet i Åsele och Vilhelmina kommun gällande droger och ungdomars sociala situation. Det finns ett behov av att följa utvecklingen över tid samt successivt utvärdera och utveckla det förebyggande arbetet på lokal nivå. Underlaget används även i kommunernas samverkan med polisen i upprättandet av gemensamma lägesbilder. Innehållet i polisens medborgarlöften är till viss del hämtade från de behov som undersökningen lyfter fram.

Undersökningen följer i huvudsakliga delar de studier över hela riket som sedan 1971 genomförs av Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysningen (CAN). Därigenom blir det möjligt att göra jämförelser mellan våra kommuner och riket i stort. CAN:s undersökning ger en generell beskrivning av utvecklingstendenser medan undersökningen i Åsele och Vilhelmina ger en närmare lägesbeskrivning där vi kan följa tendenser och trender vad gäller elevernas drogvanor.

1.2 Syfte

Undersökningen utförs för att kartlägga elevers droganvändning och sociala situation. Den är även ett led i Åsele och Vilhelmina kommuns strävan att öka kunskapen om ungas situation för att kunna skapa bättre förutsättningar kring ungas hälsa. Syftet med undersökningen är:

- Att redogöra för ANDT-bruk och social situation bland elever i årskurs 9 samt år 2
- Att jämföra lokala förhållanden med CANS:s rapportering för hela riket.
- Att använda jämförelsematerial för åren 2011-2018 för Vilhelmina kommun och 2015-2018 för Åsele.
- Att få ett underlag för kommunens förebyggande arbete.
- Att försöka ge svar på frågor som ökar kunskapen om unga användare av ANDT i kommunen.

1.3 Metod

Undersökningen genomfördes under veckorna 38-42. En del frågor har haft bundna svarsalternativ och några har haft flera svarsalternativ. Frågorna har fasta svarsalternativ för att underlätta en jämförelse över tid. En nackdel med fasta svarsalternativ är att eleverna kan tolka dessa olika.

ANDT/BRÅ-samordnare fick en länk till enkäten från ANDT/BRÅ-samordnaren i Lycksele. Länken skickades sedan till skolornas IT-ansvariga som i sin tur la ut den i elevernas lärplattform. Eleverna har i klassrum på lektionstid anonymt, enskilt fått besvara enkäten. Lärare eller annan ansvarig vuxen har medverkat vid svarstillfället för att kunna ge information samt besvara eventuella frågor. Lycksele kommun har bistått med programvara för att kunna hantera siffrorna. Processen har sedan efterföljts med att bearbeta siffrorna i Excel av kommunernas samordnare för ANDT/BRÅ-frågor.

Metodiken och frågeställningarna är väl beprövade och anses generellt skapa en hög validitet i resultaten. De ursprungliga frågorna togs fram inför 1995 års undersökning i Skellefteå kommun av den ansvariga projektgruppen i Skellefteå tillsammans med Institutet Ungdom och Framtid. Samma frågeformuleringar har i princip använts sedan dess för att möjliggöra jämförelser och se eventuella förändringar och tendenser över tid. För att skapa god validitet i undersökningen och för att kunna möjliggöra jämförelser samt för att se eventuella förändringar och trender över tid är det av betydelse att undersökningen genomförs varje år.

1.4 Underlaget

Undersökning som genomförts är en totalundersökning bland elever i grundskolans år 9 och gymnasieskolans år 2. Elever som inte var närvarande vid undersökningstillfället har inte haft möjlighet att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle.

Totala antalet deltagande elever samt bortfall

	Antal deltagande	Bortfall antal/st	Bortfall andel/%
År 9	110	3	2,7
År 2	55	54	49,5

Bortfallet årkurs 9 i 2018 års undersökning antas bero på normal frånvaro så som sjukdom. 17 enkäter från gymnasieskolan stängdes dock ner innan de var fullständigt ifyllda och räknades därför bort. Gymnasieskolan lyckades inte att få ut enkäterna till samtliga klasser.

Risk för så kallade mätfel kan vara större vid frågor som kan upplevas känsliga, exempelvis alkohol- och drogvanor. Vetenskapliga undersökningar vad gäller alkoholkonsumtion och liknande har visat att det finns en viss tendens att över- respektive underskatta sin konsumtion. Sådana fel finns troligtvis även i denna rapport, vilket innebär att resultaten bör användas med försiktighet och i sitt rätta sammanhang. Eftersom undersökningen kommer innebära jämförelse över tid, torde dessa fel vara likartade och därmed inte påverka möjligheterna att göra jämförelse och dra slutsatser från resultaten mellan åren.

2. Definitioner

2.1 Social situation

Mobbning definieras enligt skolverket som en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag. Eleven bedömer själv om hen känner sig/känt sig mobbad utifrån sin egen tolkning och det är den egna känsla som styr. Med *föreningstillhörighet* menas vilken förening/organisation eleven tillhör i kategorierna idrott, ideell organisation, ideell miljöorganisation, politiskt parti/ungdomsförbund och annan organisation.

2.2 Tobak

Endast de som röker eller snusar, någon gång eller dagligen, definieras som tobaksbrukare. Elever som uppgivit att de röker alternativt snusar någon gång eller dagligen räknas när det gäller vid vilken ålder de använde tobak för första gången.

2.3 Alkohol

Vad som menas med alkoholkonsumtion kan definieras på många olika sätt. I denna rapport används benämningen *konsumtion*, vilket innebär att alkohol används ibland, varje helg, eller oftare. Med *högkonsument* avses elever som dricker alkohol varje helg eller oftare. Med *starkcider* avses även alkoholisk och med *hembränt* avses hemtillverkad sprit. De elever som svarat att de någon gång har varit berusade har räknats när det gäller ålder för första berusningstillfället. I frågan rörande alkohol och trafik används begreppet *motorfordon*. Med *motorfordon* avses moped, skoter, bil, a-traktor etc.

2.4 Narkotika

I rapporten presenteras svar kring användandet av narkotika. Missbruk definieras som all icke medicinsk användning av narkotika. Enligt dopningsmedelslagstiftningen klassificering av dopingpreparat som förbjudna medel definieras också som missbruk om det sker i icke medicinsk användning. Endast de som svarat att de använt narkotika räknas, när det gäller ålder för första missbrukstillfället.

2.5 Föräldrar

Samtliga frågor gällande föräldrar bygger på elevernas egna uppfattningar om deras föräldrars inställning.

2.6 Risk- och skyddsfaktorer

Detta är begrepp som oftast används då vi pratar om barns utsatthet under uppväxten.

Exempel på skyddsfaktorer är tydliga och kärleksfullt föräldraskap samt ett utvecklat socialt nätverk. Exempel på riskfaktorer kan vara avsaknad av goda förebilder, skolka, missbruk i familjen samt tillgång på droger. För mer ingående definition hänvisas ni till folkhälsomyndigheten.

2.7 Rikssnittet

Det som i rapporten definieras som rikssnittet kommer från den riksundersökning som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningen (CAN) gjorde bland rikets årskurs 9 och år 2 våren 2018. I vissa fall är svarsalternativen inte exakt lika formulerade vilket gör att jämförelserna inte blir helt korrekta, men vår bedömning är att de är så pass likvärdiga att det ändå fungerar. Det avser till exempel frågan om trivsel i skolan. Mer information om CAN,s rapport om skolelevers drogvanor på www.can.se

2.8 Blanka svar

De elever som inte har angivit eller markerat flera alternativ där bara ett svarsalternativ varit tillåtet, kommer i rapporten att redovisas som blanka.

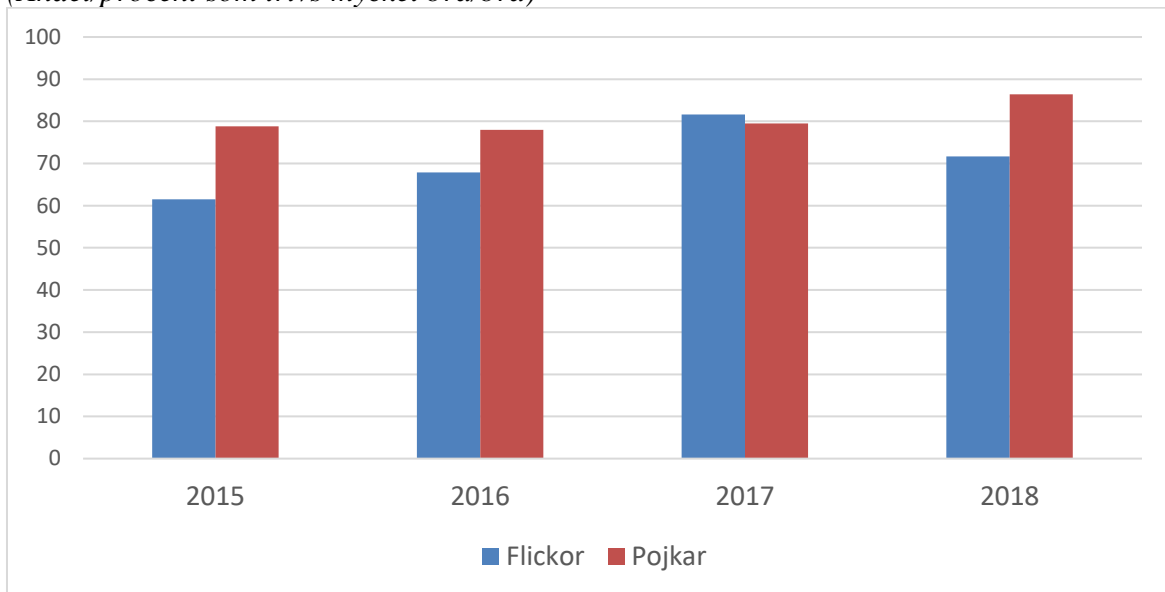
3. Resultat grundskolan årskurs 9

I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 9. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s undersökning.

3.1 Elevernas sociala situation

Diagram 1. Hur trivs du i skolan?

(Andel/procent som trivs mycket bra/bra)

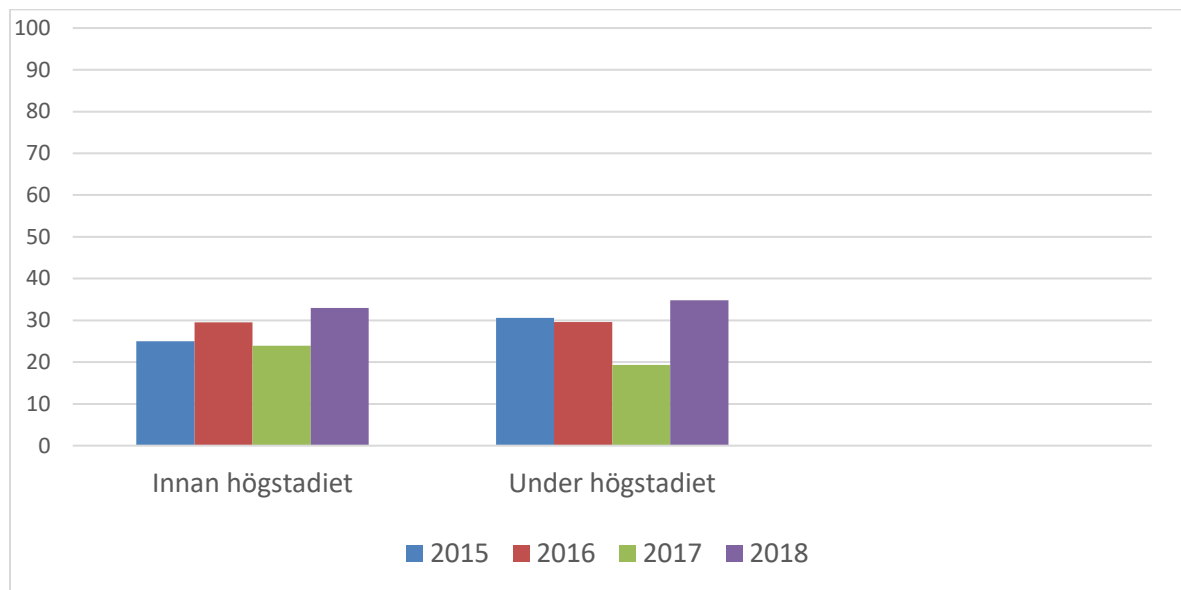

Av diagrammet kan vi utläsa att trivseln bland eleverna, totalt sätt, har ökat. Trivseln bland pojkarna har ökat och bland flickorna har den minskat något jämfört med föregående år.

En fråga som också ställdes var hur eleverna trivs med skolarbetet och undervisningen. 62,5 procent av eleverna uppger att de trivs bra eller mycket bra. Det är totalt sett en liten minskning mot tidigare år. Flickorna trivs något bättre än pojkarna (till skillnad mot tidigare år). Det är endast en mycket liten andel som uppger att de trivs dåligt. Trivseln med skolarbetet och undervisningen hos eleverna har ökat de senaste två åren. Tittar vi på riket vad gäller trivsel i skolan är motsvarande siffra för pojkarna 87 procent och 77 procent för flickorna.

Diagram 2. Har du känt dig mobbad?

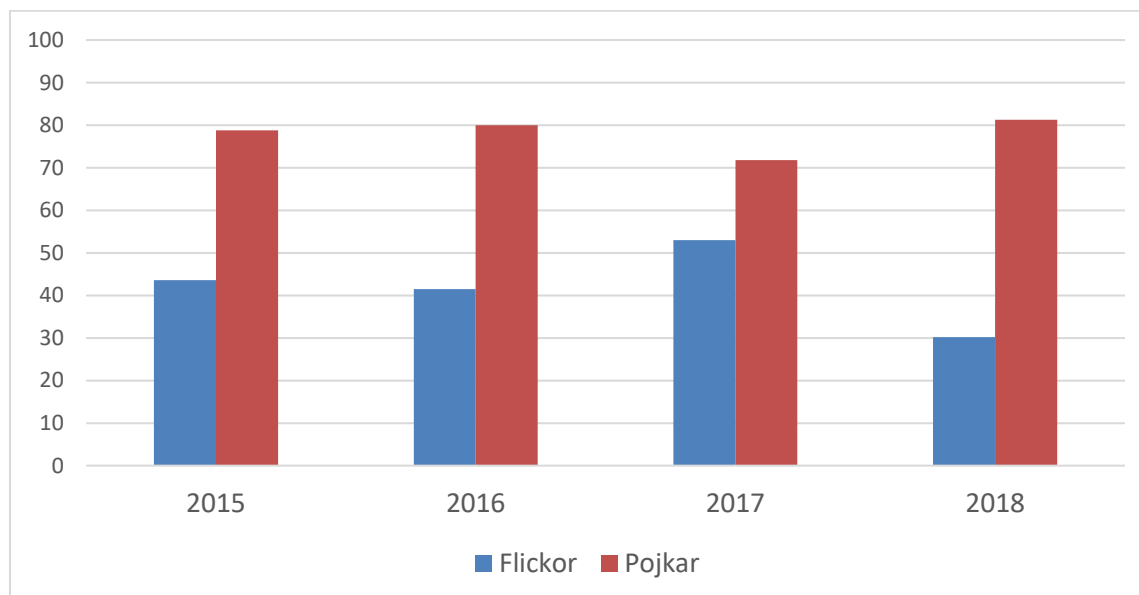
(Andel/procent som har känt sig mobbad någon gång/ofta)

Andelen elever som känt sig mobbade innan och under högstadiet har ökat jämfört med föregående år.

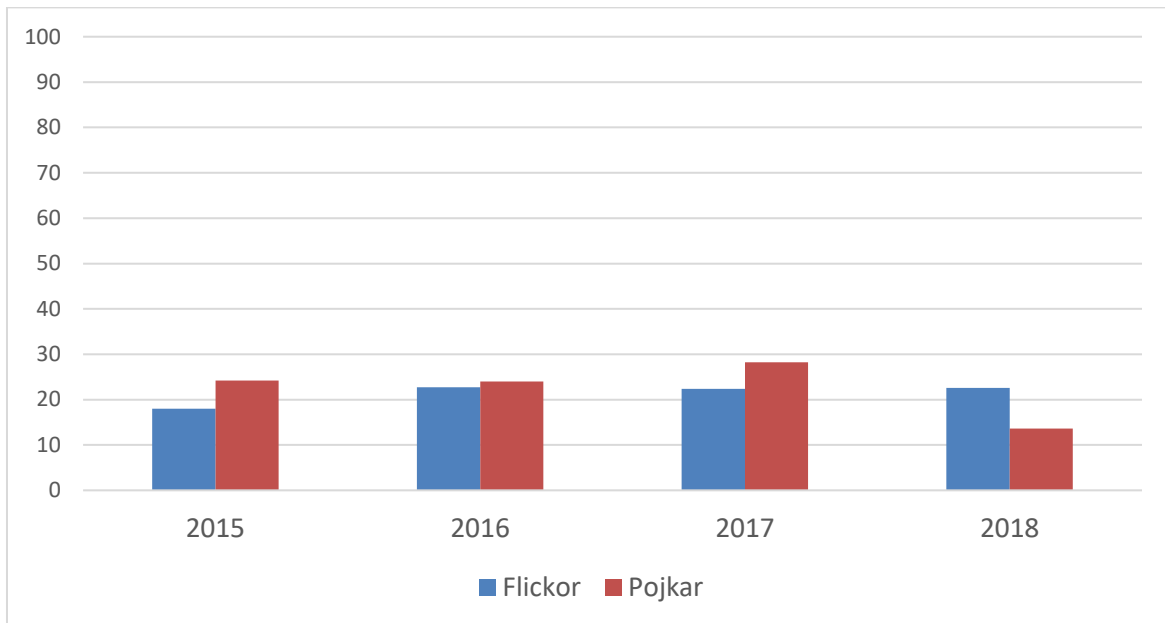
Diagram 3. Hur upplever du ditt eget mående?

(Andel/procent som mått bra/mycket bra under det sista året)

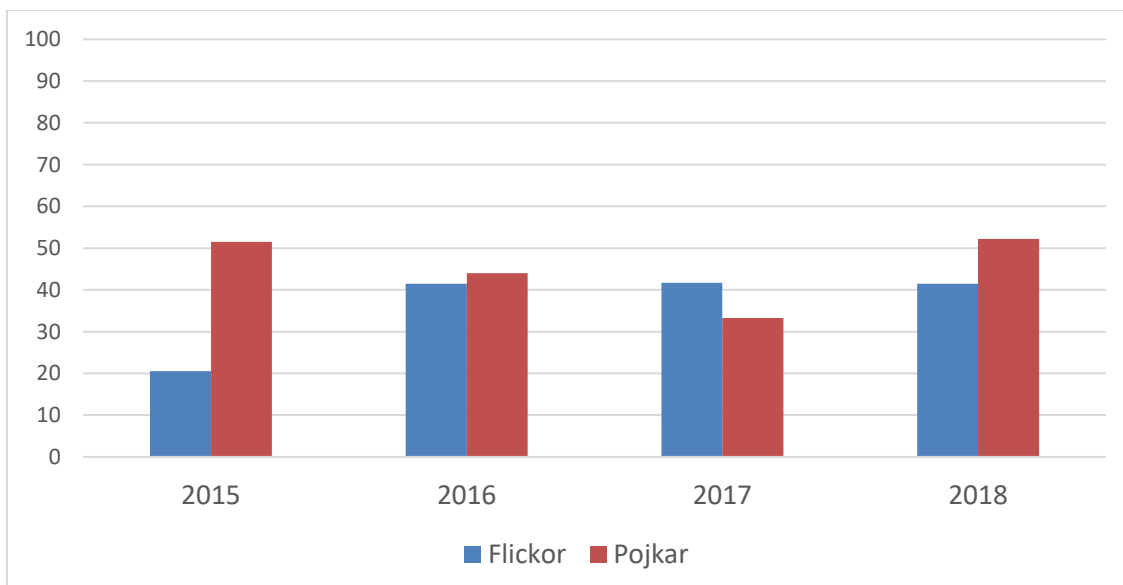
Generellt upplever flickorna sitt mående som sämre än vad pojkarna gör. Bland flickorna är det en tredjedel som upplever sitt mående som dåligt eller mycket dåligt vilket är en ökning jämfört med föregående år. Bland pojkarna är det endast en mycket liten andel som uppger sig må dåligt.

Diagram 4. Brukar du vara borta från skolan utan giltig anledning? (Andel/procent som skolkat någon gång/ofta)

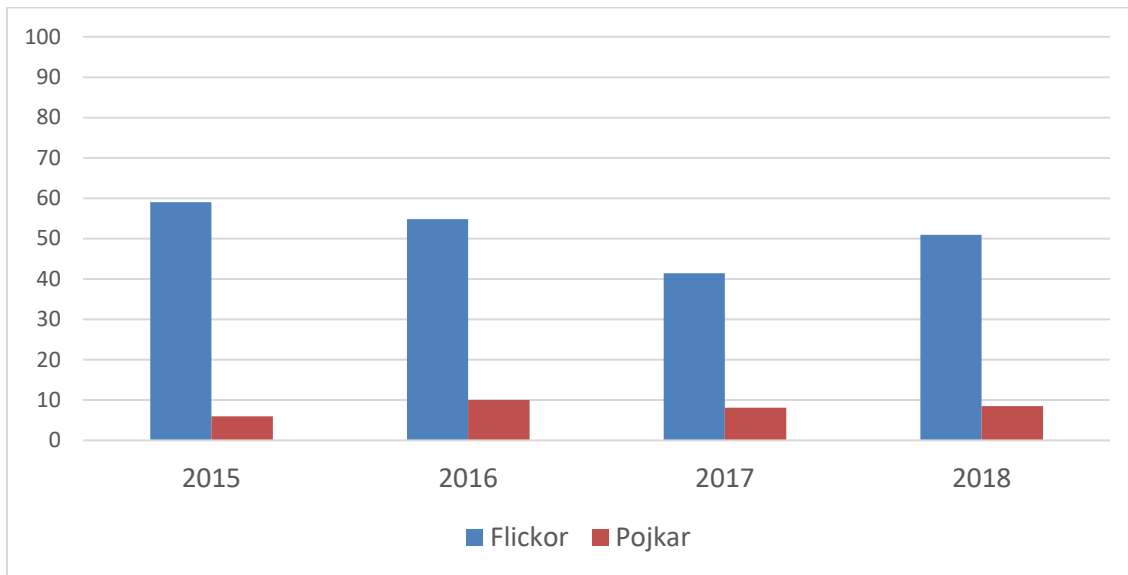
Andelen elever som skolkar ligger på drygt 17,9 procent vilket är en minskning från föregående år då det var 25 procent som var borta utan giltig anledning. Det är större andel flickor än pojkar som skolkar. Det rör sig till största delen om skolka någon gång, endast någon enstaka svarar att de skolkar ofta. Jämför vi med riket är det 30 procent av flickorna och 26 procent av pojkarna som skolkar.

Diagram 5. Är du medlem i någon förening/organisation? (Andel/procent)

Andel elever som är medlem i någon förening eller organisation är totalt 47,3 procent vilket är en ökning från föregående år som då låg på 37,9 procent. De elever som inte är föreningsanslutna uppger att de istället bland annat är med kompisar, är på nätet, tränar, kör eller skruvar i fordon, jagar, spelar tv-spel, sover eller är hemma.

Diagram 6. Hur ofta känner du dig otrygg när du vistas ute på gator och torg kvällstid?
(andel/procent som känner sig otrygg ibland, för det mesta/alltid)

Av diagrammet kan vi se att det är flickorna som känner sig otrygga ute. Det är en liten ökning sedan tidigare år. Förra året var det 10,3 procent av flickorna som *alltid* eller *för det mesta* kände sig otrygga när de vistades ute på gator och torg kvällstid, i år är siffran 11,3 procent. Det ställdes också frågor om trygghet under skoltid och där upplevde 28,4 procent av flickorna respektive 3,4 procent av pojkarna otrygghet *ibland*, *alltid* eller *för det mesta*. Det är en ökning från föregående år vad gäller flickor och en minskning vad gäller pojkar.

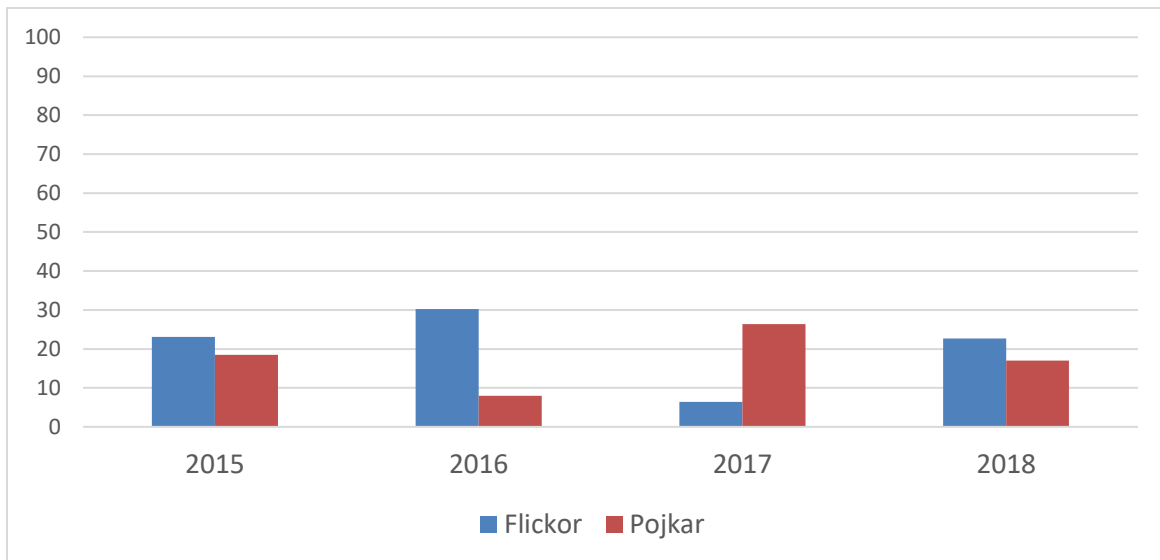
3.2 Elevernas droganvändning

I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningssätt).

Tobak

Diagram 7. Röker du?

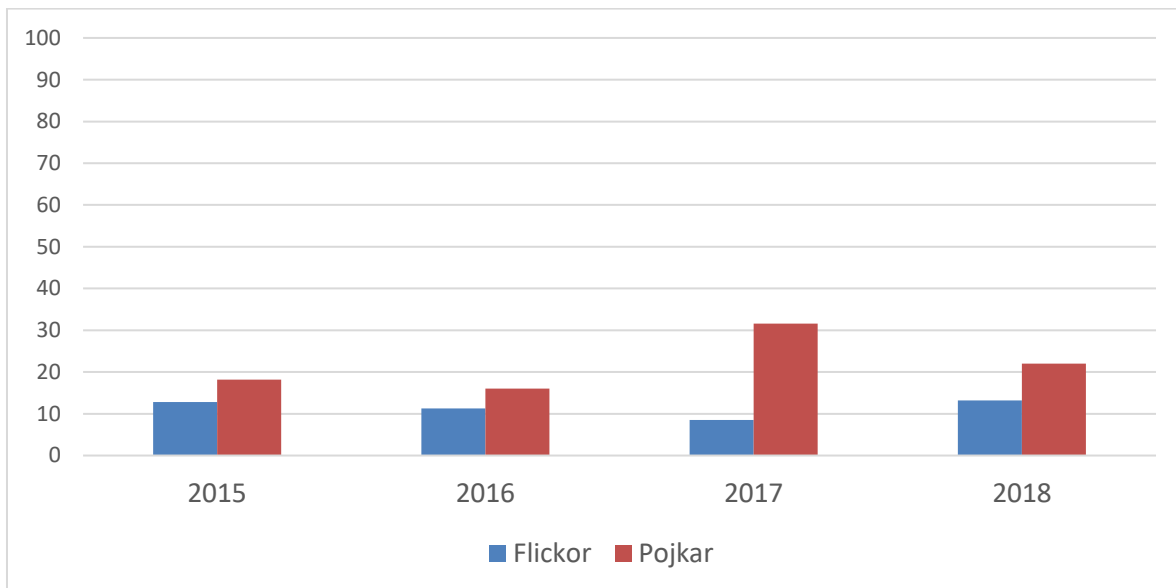
(Andel/procent som röker någon gång/dagligen)

Undersökningen visar att andelen rökare är totalt 19,6 procent, vilket är en ökning från föregående år. I år är det större andel av eleverna i Vilhelmina som röker än eleverna i Åsele. Ser vi på kommunerna tillsammans är det 22,7 procent av flickorna som röker och bland pojkarna är motsvarande siffra 17 procent. Jämför vi med riket röker 13 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 9 procent. Enkäten visar inga skillnader mellan könen i debutålder för rökning. Den största andelen flickor och pojkar röker för första gången innan de fyllt 14 år.

Diagram 8. Snusar du?

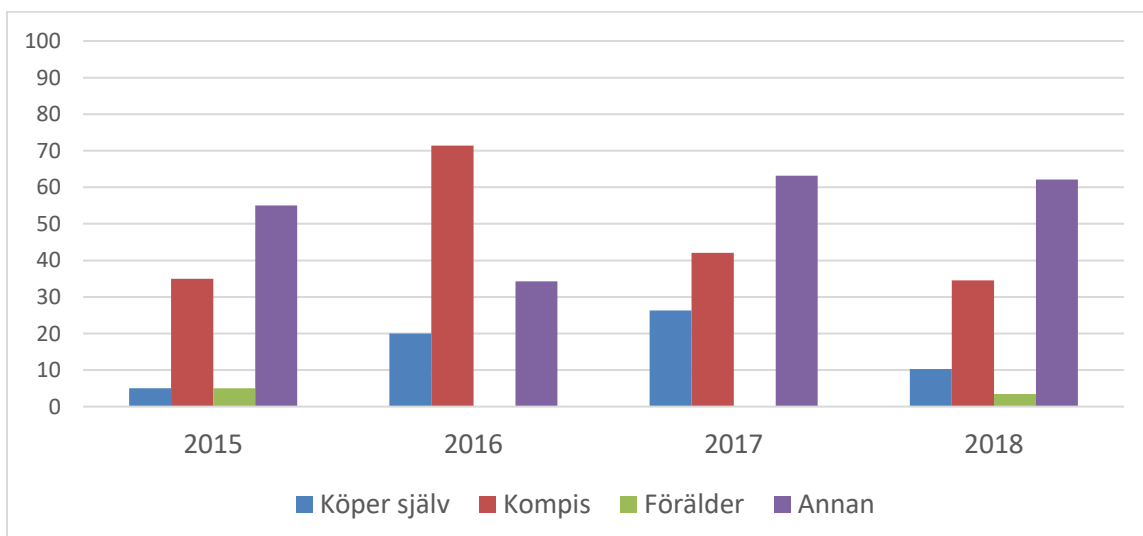
(Andel/procent som snusar någon gång/dagligen)

Diagrammet visar att den totala andelen elever som uppger att de snusar någon gång/dagligen är 17,9 procent vilket är en minskning med 0,9 procent från 2017. En liten andel svarar att de snusar dagligen. Totalt sätt är det fler pojkar än flickor som snusar, 13,2 procent av flickorna snusar och 22 procent av pojkarna. Debutåldern för snus varierar mellan 13 och 15 år för både pojkar och flickor. I riket snusar 3 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 10 procent.

Diagram 9. Hur får du tag på tobak?

(Andel/procent av användarna)

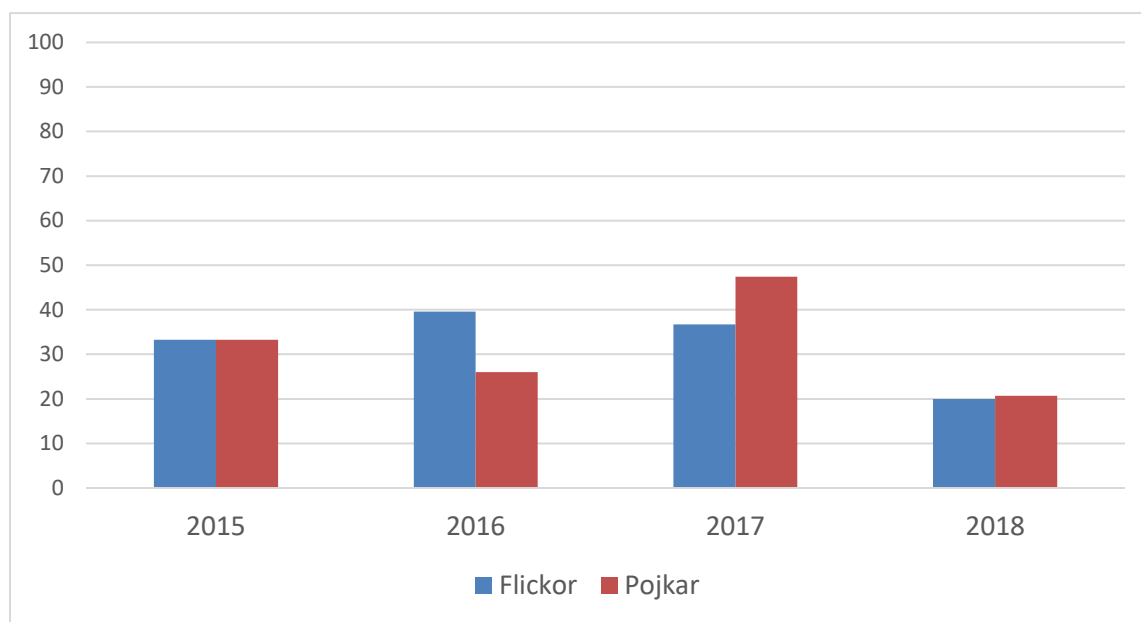

Det här året visar undersökningen liksom tidigare år att de två vanligaste sätten att få tag i tobak är via en annan person eller kompis. I år är det 3,4 procent av eleverna som svarat att de fått tobak från sina föräldrar, den siffran har de två tidigare åren legat på 0 procent.

Alkohol

Diagram 10. Alkoholkonsument

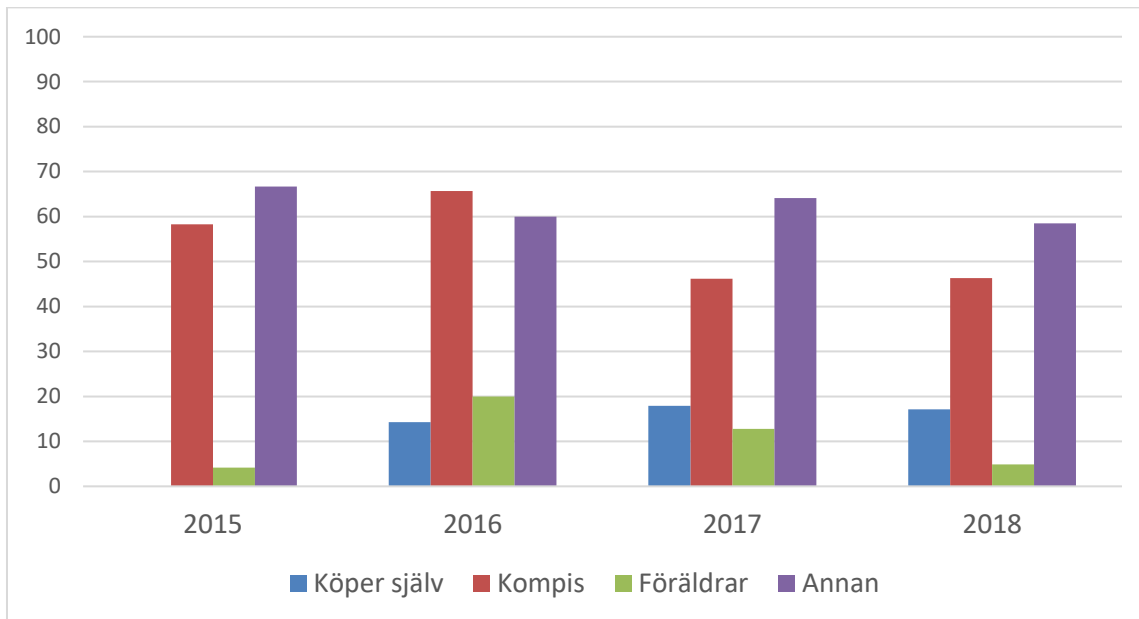
(Andel/procent som dricker någon gång/varje helg/oftare)

Årets undersökning visar på att 20,4 procent av eleverna i år 9 är alkoholkonsumenter, vilket är näst intill en halvering från föregående år. Det är 24,1 procent fler elever som konsumerar alkohol i Vilhelmina än i Åsele vilket är en stor skillnad jämfört med föregående år då det såg likvärdigt ut mellan kommunerna. I år är det i princip lika stor andel pojkar som flickor som dricker alkohol. För de båda kommunerna är 20 procent av flickorna alkoholkonsumenter och för pojkarna är motsvarande siffra 20,7 procent. Motsvarande siffra för riket är 43 procent för flickorna och 36 procent för pojkarna.

7,1 procent av alkoholkonsumenterna uppger att de dricker varje helg eller oftare (högkonsumenter), vilket är en minskning med 1,4 procent från föregående år. Av de elever som konsumerat alkohol har 25,9 procent druckit alkohol senaste månaden. Flickornas alkoholkonsumtion domineras av alkoläsk/starkcider och sprit följt av vin. Bland pojkarna är det jämnt fördelat mellan starköl, alkoläsk/starkcider och sprit. Undersökningen visar att den vanligaste åldern för det första berusningstillfället är 14 år. Totalt 14,3 procent av eleverna har någon gång druckit hemtillverkad sprit, vilket är en minskning med 8,7 procent från 2017. Jämför vi med riket ligger siffran endast på 5 procent.

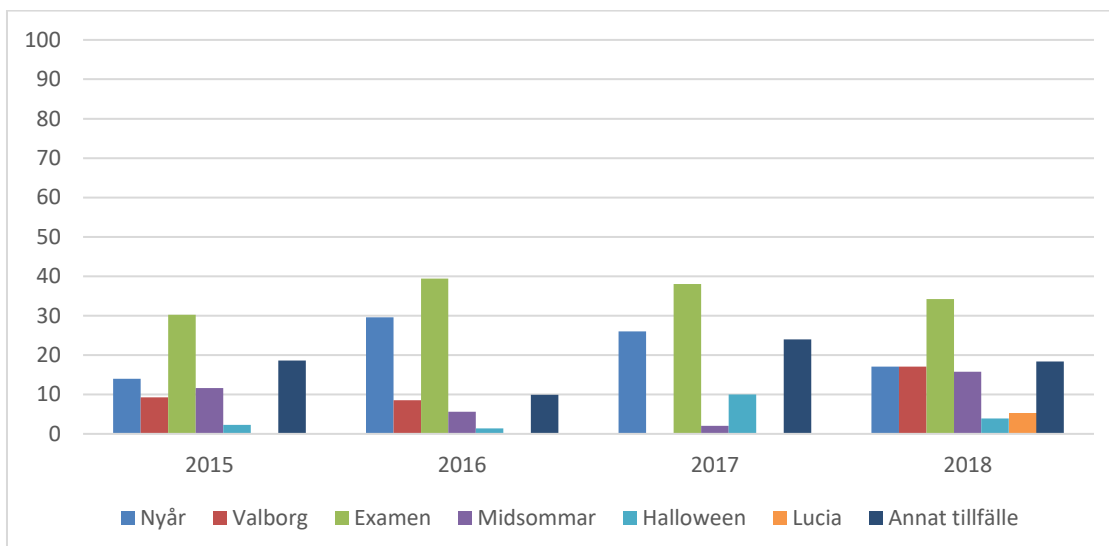
Diagram 11. Hur får du tag på alkohol?
(Andel/procent av dem som använder alkohol)

Diagrammet visar att de två vanligaste sätten att få tag på alkohol är via kompis eller annan person. Andelen elever som får alkohol från sina föräldrar har minskat för tredje året i rad. I år är det vanligare att det är flickor än pojkar som får alkohol från sina föräldrar.

Diagram 12a. När tror du det är vanligast att ungdomar alkoholdebuterar?
(Andel/procent)

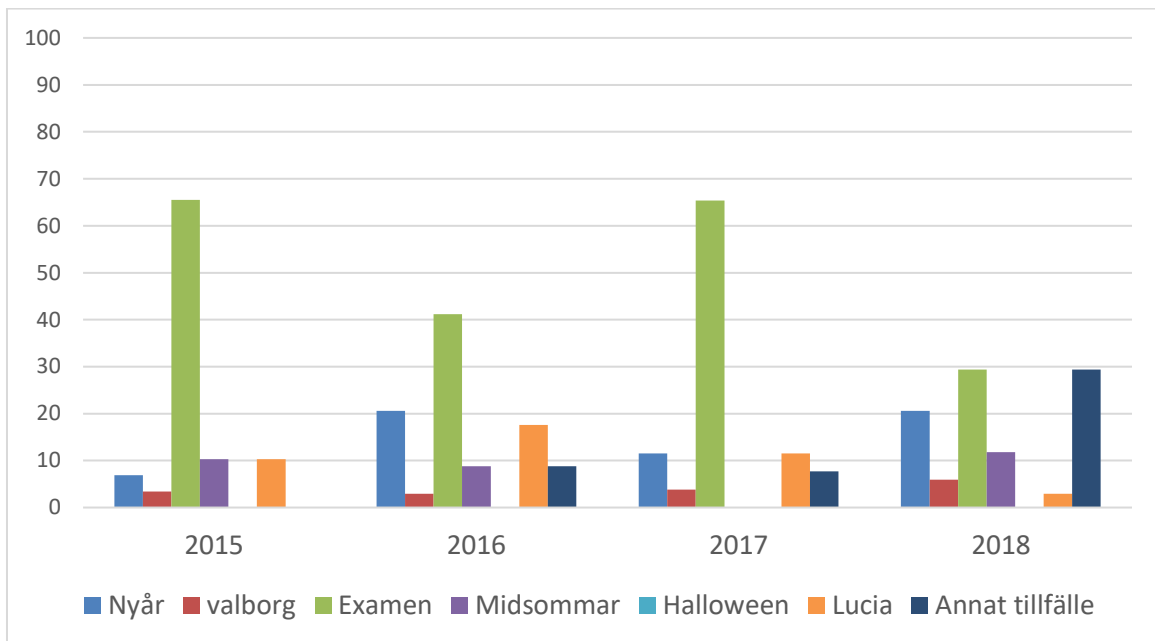
Vilhelmina

Diagram 12b. När tror du det är vanligast att ungdomar alkoholdebuterar?
(Andel/procent)

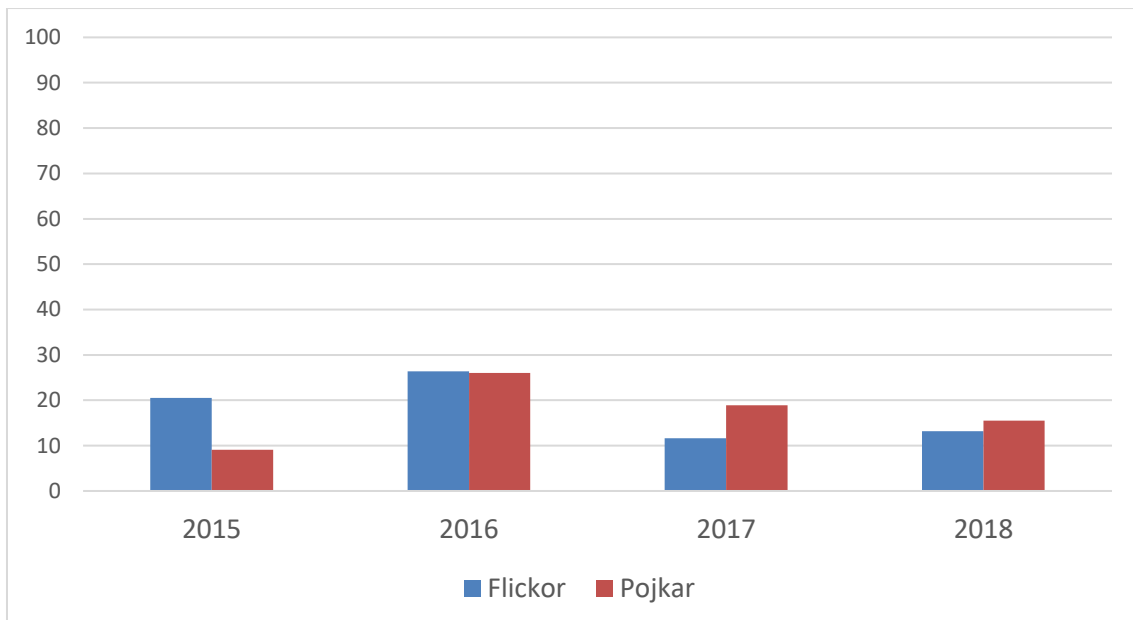

Åsele

Både i Vilhelmina och Åsele svarar eleverna att examen är det vanligaste tillfället för ungdomar att dricka alkohol för första gången. Annat tillfälle kommer därefter, tätt efter kommer nyår. Det tillfälle som ökat i år för båda kommuner är midsommar.

Diagram 13. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare?
(Andel/procent)

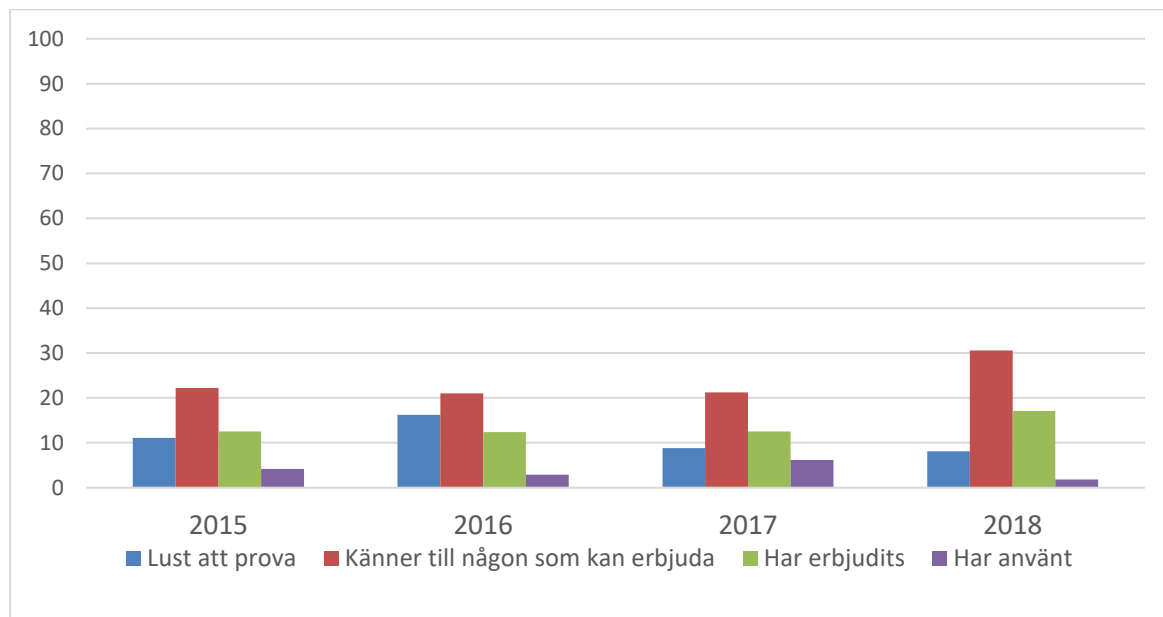
Totalt är det 14,4 procent som åkt med en berusad förare vilket är en marginell minskning från föregående år. I år är det något större andel av pojkarna som åkt med en berusad förare.

Eleverna svarade också på frågan om de själva kört berusade, vilket 4,5 procent svarade att de gjort och det är en liten ökning från föregående år.

Narkotika

Diagram 14. Elever som känner lust att prova/känner till någon som kan erbjuda/har erbjudits/ använt

(Andel/procent)

I år är det större andel pojkar än flickor som har lust att prova narkotika. Det är större andel flickor än pojkar som känner till någon som kan erbjuda och som har erbjudits narkotika. Undersökningen visar att någon enstaka elev i år 9 har använt narkotika.

3.3 Andra berusningssätt

Tabletter eller annan berusning

6,3 procent av eleverna har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika. De har svarat att de berusat sig med sniffning/buffning, nätdroger, tabletter eller annat vilket är en ökning från 2017 med 1,3 procent.

Kosttillskott och dopning

Undersökningen visar att 7,2 procent av eleverna har använt kosttillskott och det är endast pojkarna som gjort det vilket är en minskning från föregående år med 6,3 procent.

1,8 procent av eleverna har svarat att de använt dopningspreparat.

3.4 Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning om huruvida deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och 70,7 procent svarar att föräldrarna inte känner till att de dricker. Det är en höjning med 24,5 procent från föregående år. 22 procent tror att föräldrarna känner till *en del* av konsumtionen, medan 7,3 procent tror att föräldrarna känner till *all* deras konsumtion.

Det ställs även en fråga om föräldrarna tillåter att de dricker och då svarar 17,1 procent att de uppfattar att föräldrarna tillåter. 82,9 procent av eleverna uppfattar att föräldrarna inte tillåter, vilket är en liten höjning från föregående år. Det är betydligt större andel flickor än pojkar som uppger att de har tillåtande föräldrar. Av de elever som konsumerar alkohol så är det fler elever som upplever sina föräldrar som tillåtande i Vilhelmina än vad det är i Åsele.

I enkäten finns en fråga som handlar om föräldrarna känner till var de vistas på fredag- och lördagskvällar. Andelen elever som uppger att deras föräldrar *alltid* vet var de är ligger på 66,7 procent. 29,7 procent svarar att föräldrarna *ibland* vet var de är.

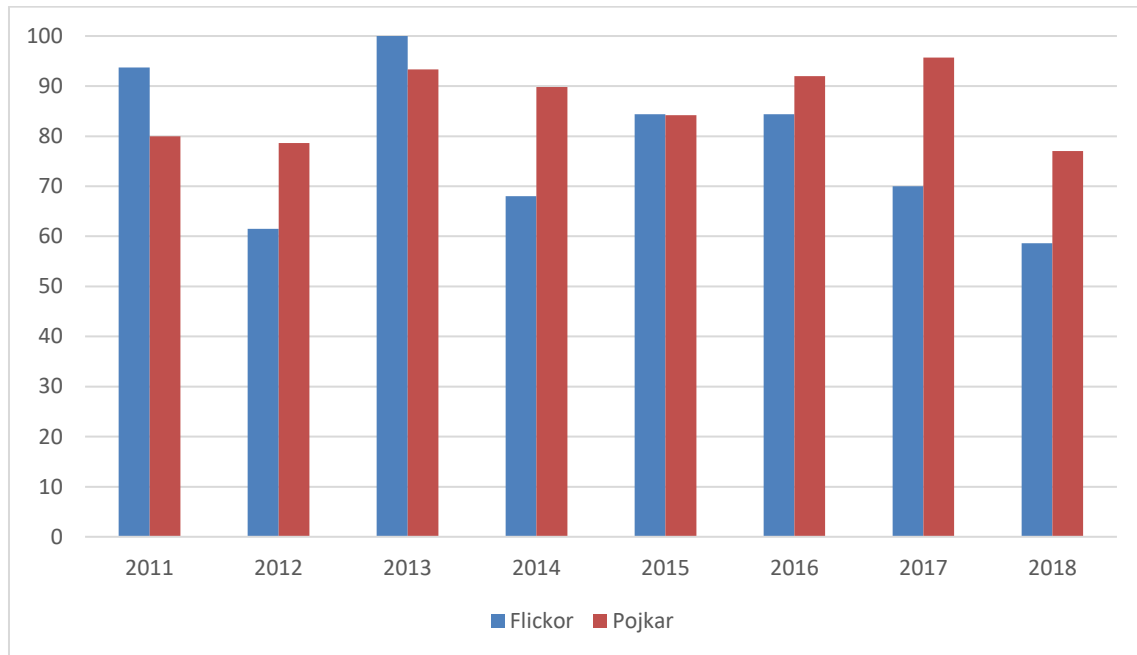
4. Resultat gymnasiet årskurs 2

I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 2. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s undersökning.

4.1 Elevernas sociala situation

Diagram 15. Hur trivs du i skolan?

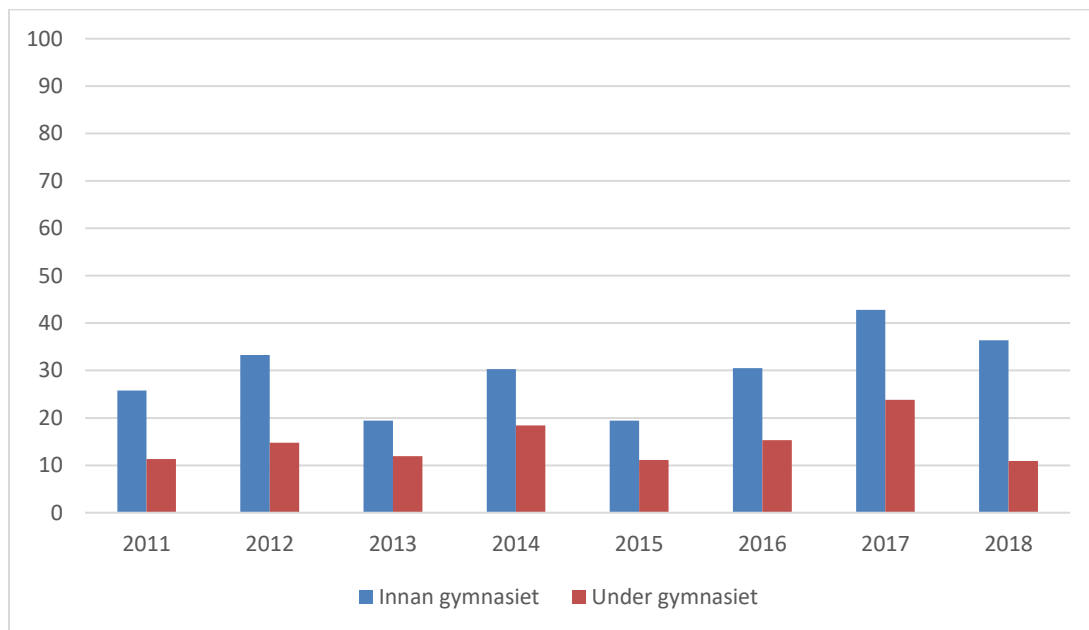
(Andel/procent som trivs mycket bra/bra)

Undersökningen visar att eleverna i hög grad trivs i skolan och liksom föregående år är trivseln högre hos pojkarna. Bland de som inte svarat att de trivs bra eller mycket bra har huvudparten valt svarsalternativet varken/eller. En liten andel (3.6 procent) svarar att de trivs dåligt. Jämför vi med riket ligger Vilhelmina något högre.

Diagram 16. Har du känt dig mobbad?

(Andel/procent som har känt sig mobbad någon gång/ofta)

Andelen elever som har känt sig mobbade har minskat sedan föregående år. Liksom tidigare år är det störst andel som känt sig mobbade innan de började på gymnasiet.

Diagram 17. Hur upplever du ditt eget mående?

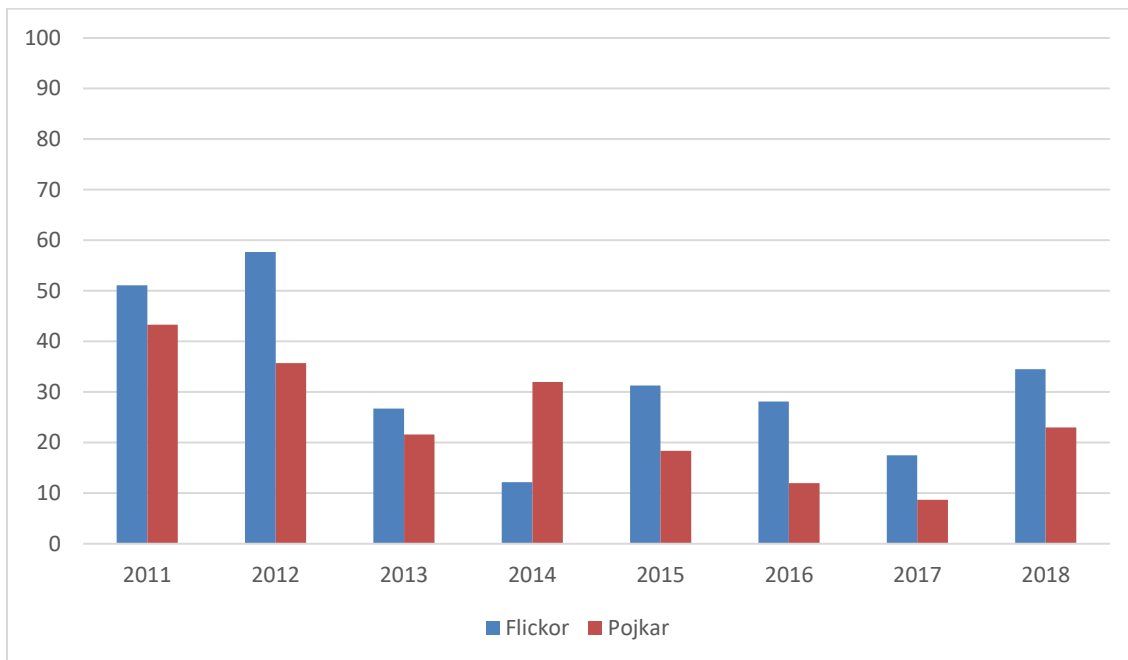
(Andel/procent som mått bra/mycket bra under det sista året)

49,1 procent av eleverna upplever sitt mående som bra/mycket bra vilket är en minskning från föregående år då siffran låg på 52,4 procent. Undersökningen visar att 34,5 procent av flickorna och 11,5 procent av pojkarna upplever sitt mående som dåligt, vilket är betydligt

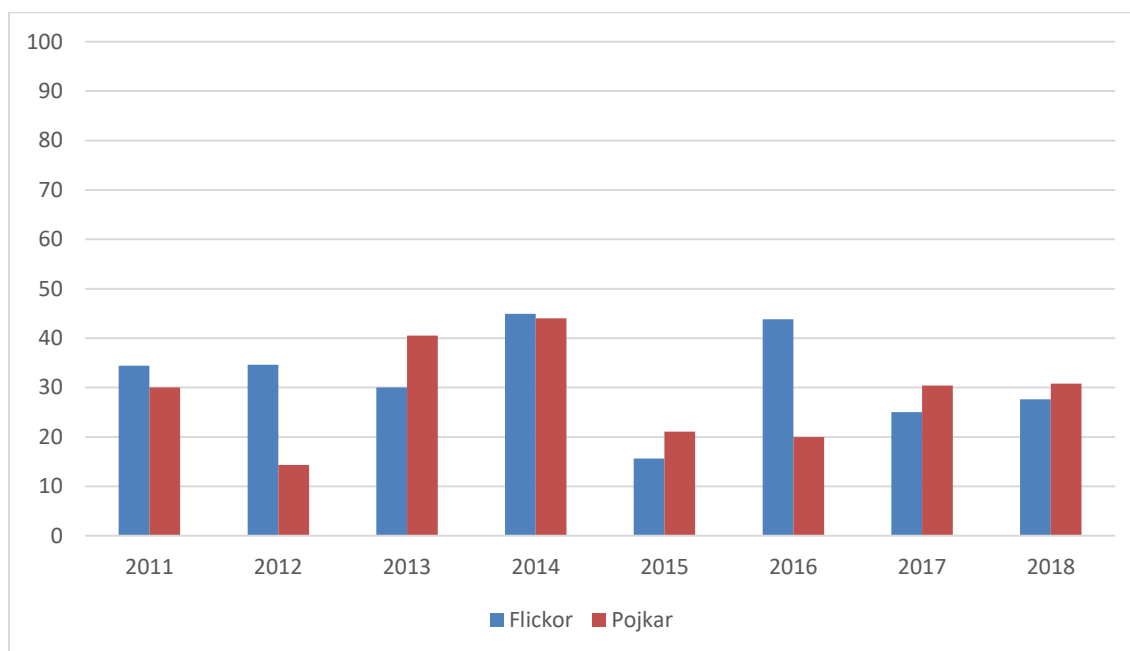
högre än föregående år. I år är det 19,2 procent av pojkarna som upplever sitt månde som dåligt/mycket dåligt vilket är en ökning sedan föregående år då andelen låg på 13 procent. Det är större andel pojkar än flickor som uppger att de mår mycket dåligt.

Diagram 18. Brukar du vara borta från skolan utan giltig anledning?
(Andel/procent som skolkat ibland/ofta)

29,1 procent av eleverna uppger att de ibland eller ofta varit borta från skolan utan anledning, vilket är en stor ökning från 2017 då siffran låg på 14,3 procent. Större andel flickor än pojkar uppger att de skolkar vilket resultatet har visat alla år förutom 2014. Trots årets ökning så ligger Vilhelmina under rikssnittet vad gäller skolk. Motsvarande siffror för riket gällande skolk är bland flickor 44 och bland pojkar 40. I riket har ogiltig frånvaro ökat under de senaste två åren.

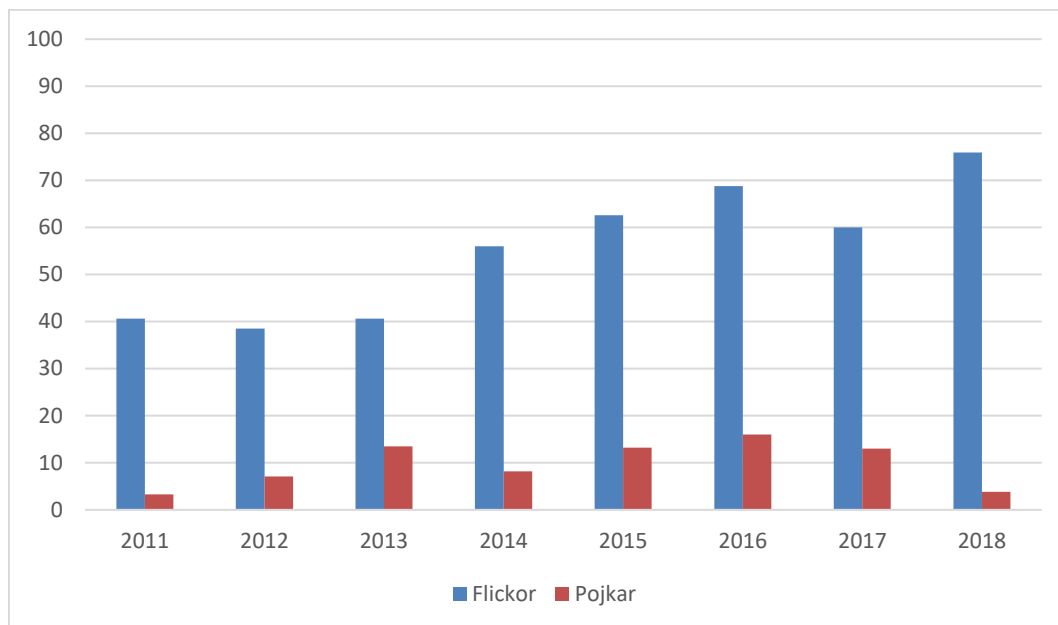
Diagram 19. Är du medlem i organisation/förening
(Andel/procent)

Andelen elever som är medlem i någon/några organisationer eller föreningar är i år 29,1 procent vilket är en liten ökning från föregående år. Det är större andel pojkar än flickor som det här året är föreningsanslutna. De som inte är föreningsanslutna uppger att de istället är med kompisar, är ute på nätet, tränar själv, studerar eller jobbar.

Diagram 20. Hur ofta känner du dig otrygg när du vistas ute på gator och torg kvällstid?

(andel/procent som känner sig otrygg ibland, för det mesta/alltid)

Diagrammet visar att det är betydligt större andel flickor än pojkar som känner sig otrygga. Otryggheten bland flickorna har ökat sedan föregående år.

Det ställs även frågor om hur trygg/otrygg eleverna känner sig på andra platser. Resultatet visar att på skolan känner sig 10,7 procent av flickorna otrygga (ibland/för det mesta/alltid) vilket är en stor minskning från föregående år då andelen låg på 35 procent. 11,4 procent av pojkarna svarar att de känner sig otrygga på skolan (ibland/för det mesta/alltid) vilket är en liten ökning från föregående år. I sitt bostadsområde kvällstid är 48,3 procent av flickorna otrygga, en liten ökning från föregående år, och 3,8 procent av pojkarna, vilket är en minskning från föregående år.

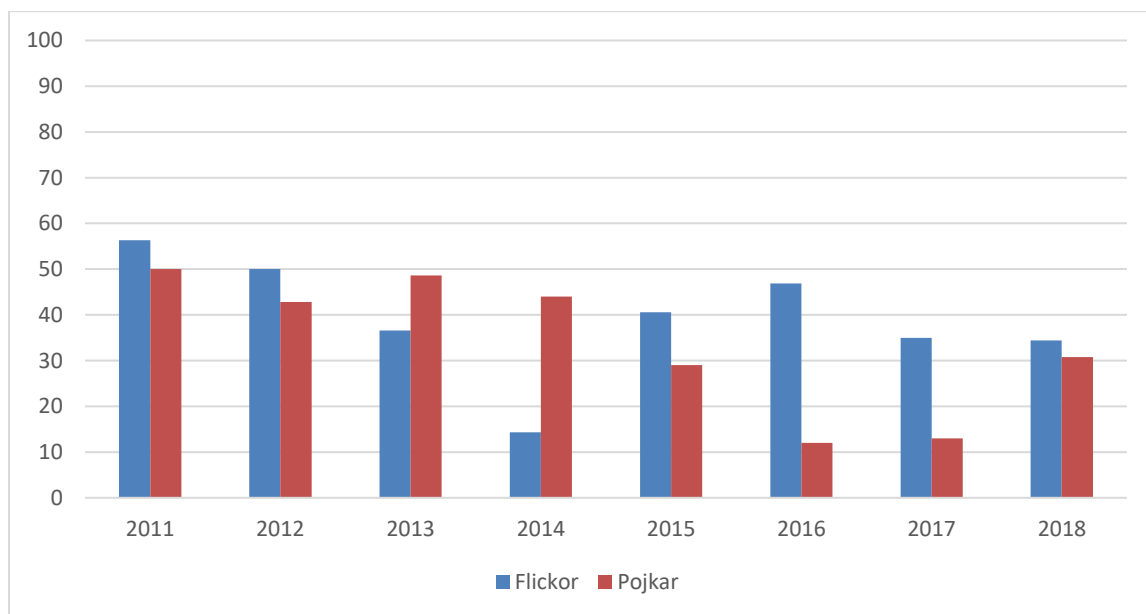
4.2 Elevernas droganvändning

I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningssätt) I text och tabeller visas de områden inom vilka den största förändringen skett. Jämförelser görs med CAN:s rapport i förekommande fall. I tabellbilagan visas det kompletta resultatet.

Tobak

Diagram 21. Röker du?

(Andel/procent som röker någon gång/dagligen)

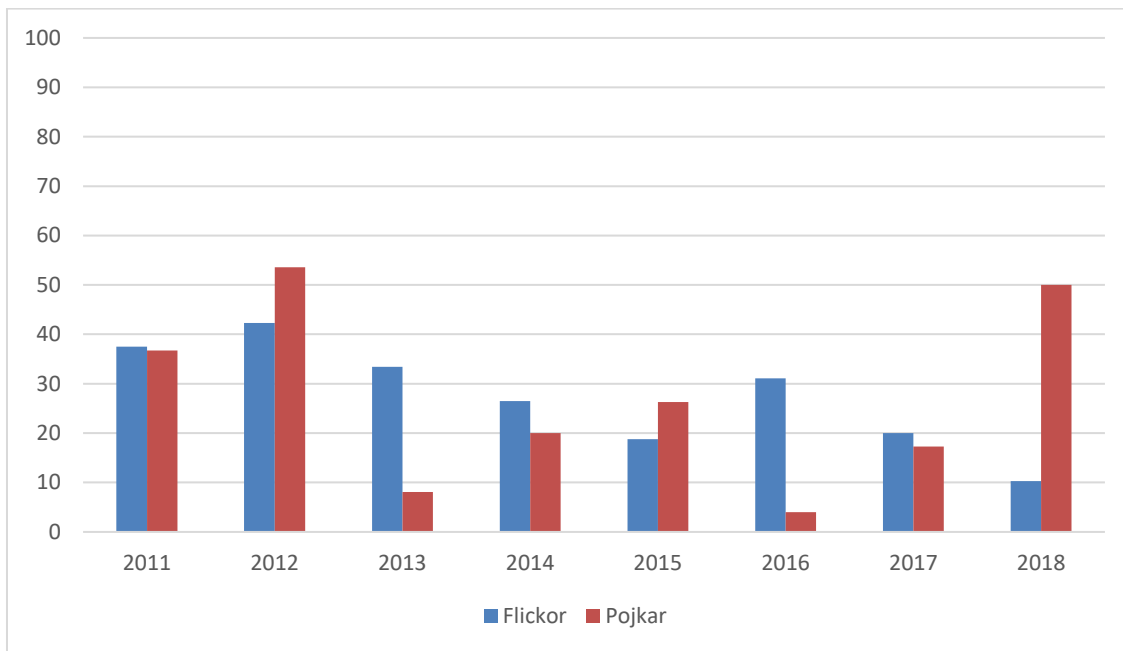

Den totala andelen elever som röker någon gång eller dagligen är 32,7 procent vilket totalt sett är en ökning från 2017 då det var 27 procent. Tidigare år har rökningen minskat år från år, totalt sett, men i år har det ökat med 5,7 procent.

Det är något högre andel pojkar än flickor som röker. Andelen flickor som röker någon gång eller dagligen ligger i princip på samma procent som föregående år och antalet rökande pojkar har ökat med 17,8 procent. I riket röker 23 procent totalt, varav 26 procent flickor och 19 procent pojkar.

Diagram 22. Snusar du?

(Andel/procent som snusar någon gång/dagligen)

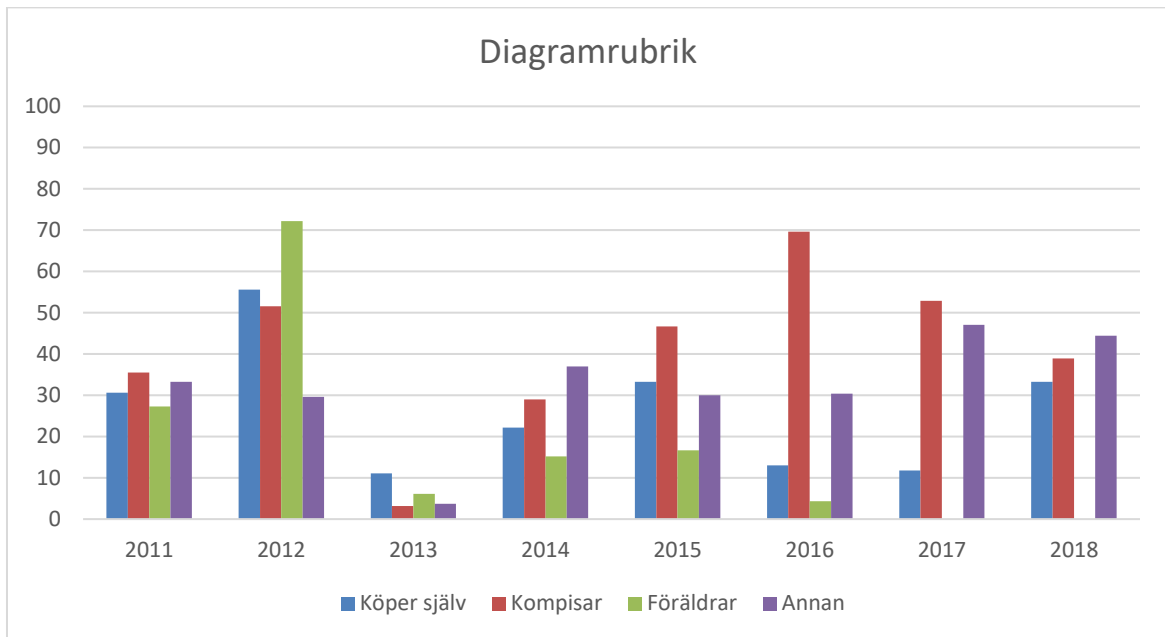

Totalt är det 29,1 procent av eleverna som uppger att de snusar någon gång eller dagligen, vilket är en ökning från föregående år då siffran låg på 19 procent. Hela 50 procent av pojkarna svarar att de snusar någon gång/dagligen vilket är en ökning från 2017 då andelen låg på 17,3 procent.

Det är betydligt större andel flickor och pojkar som snusar i Vilhelmina än i riket. Andelen flickor i riket som snusar är endast 6 procent mot Vilhelminas 10,3 procent. Bland pojkarna i Vilhelmina är det 50 procent som snusar och i riket 21 procent.

Diagram 23. Hur får du tag på tobak?

(Andel/procent av användarna)

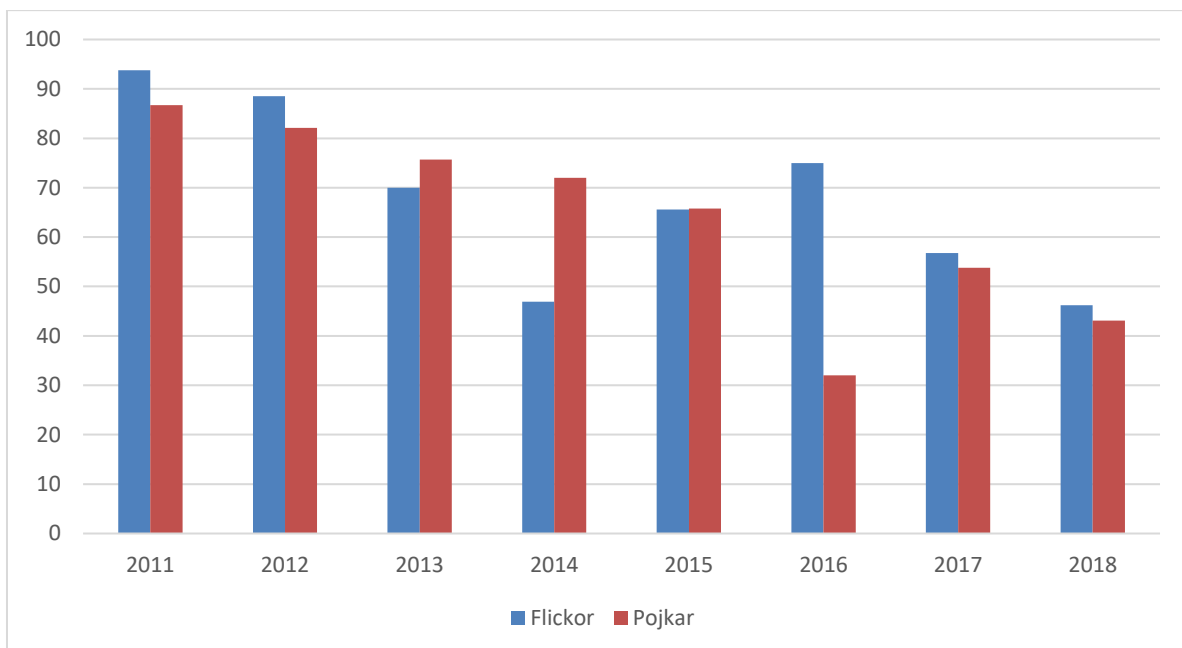

Diagrammet visar att det vanligaste sättet för eleverna att få tag i tobak är via annan person, från kompisar eller att köpa själv. Andelen elever som fått tobak från sina föräldrar är, likt föregående år, 0 procent.

Alkohol

Diagram 24. Alkoholkonsument

(Andel/procent som dricker någon gång/varje helg/oftare)

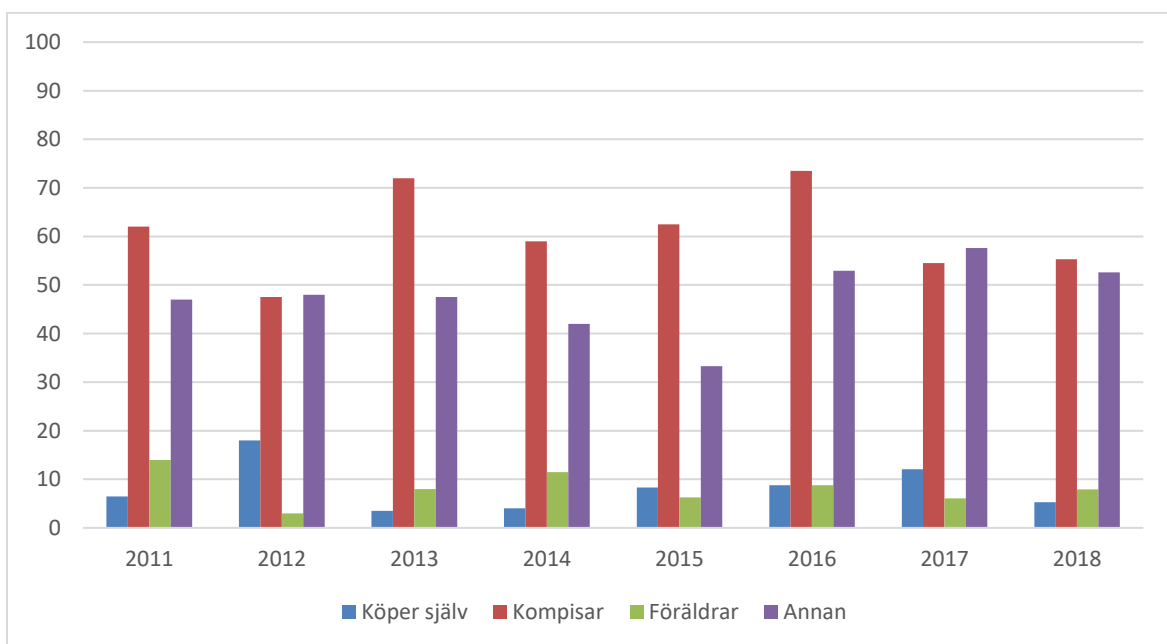
Andelen alkoholkonsumenter ligger i år på totalt 44,7 procent. Varje år sedan 2015 har det skett en liten minskning på andelen alkoholkonsumenter. Det är relativt jämn andel flickor och pojkar som dricker alkohol. Andelen högkonsumenter är 3,6 procent vilket är en minskning från föregående år.

Enligt CAN:s undersökning är 75 procent av flickorna i riket alkoholkonsumenter och för pojkarna är motsvarande siffra 70 procent. Det betyder att vi ligger under rikssnittet.

Flickornas konsumtion utgörs framförallt av alkoläsk/starkcider, sprit, vin, starköl och folköl. Pojkarnas konsumtion utgörs av starköl, alkoläsk/starkcider, sprit och folköl.

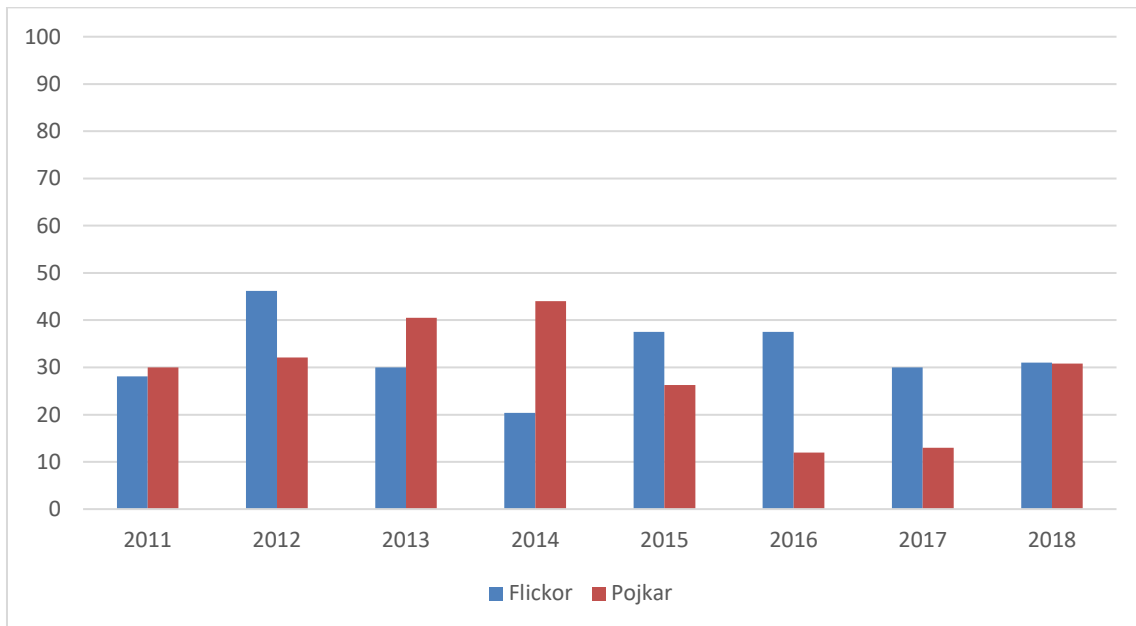
Bland eleverna totalt är det 38,2 procent som druckit hemtillverkad sprit.

Diagram 25. Hur får du tag på alkohol?
(Andel/procent av dem som använder alkohol)

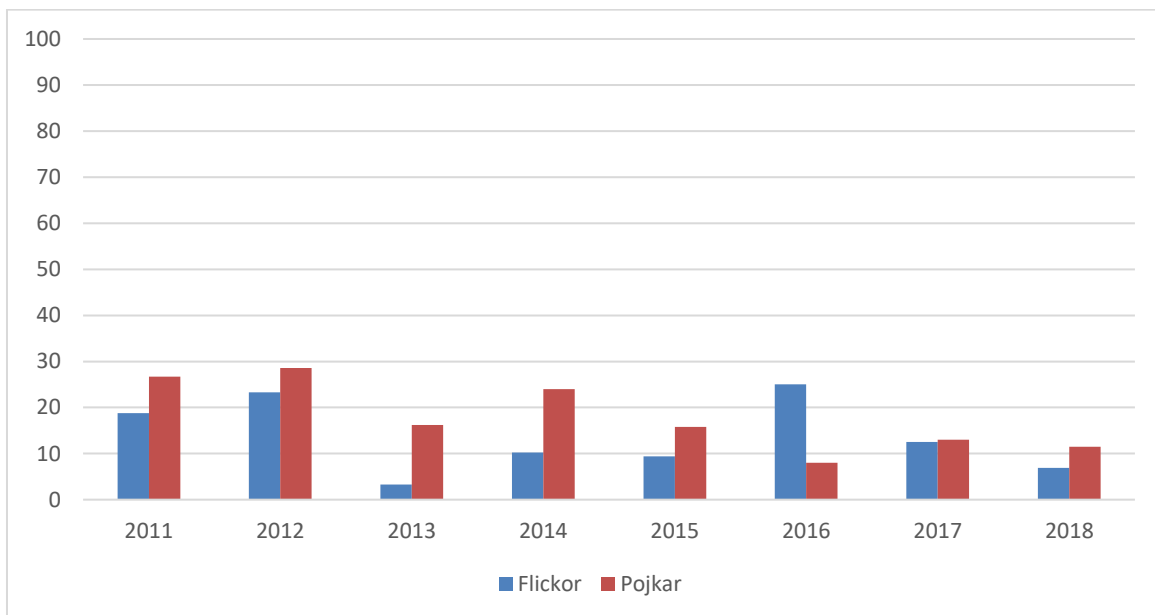
Vanligaste sättet att få tag i alkohol är via kompisar, tätt följt av annan person. 2017 var det ingen av pojkarna som fått tag i alkohol från föräldrarna, i år är det 11,8 procent. Det är färre tjejer i år, än 2017, som svarat att de fått alkohol från sina föräldrar.

Diagram 26. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare
(Andel/procent)

Andelen elever som svarat att de åkt med berusad förare är totalt 30,9 procent vilket är en ökning från föregående år som då låg på 23,8 procent. De senaste tre åren är det större andel flickor än pojkar som åkt med berusad förare, i år är det i princip lika många pojkar som flickor.

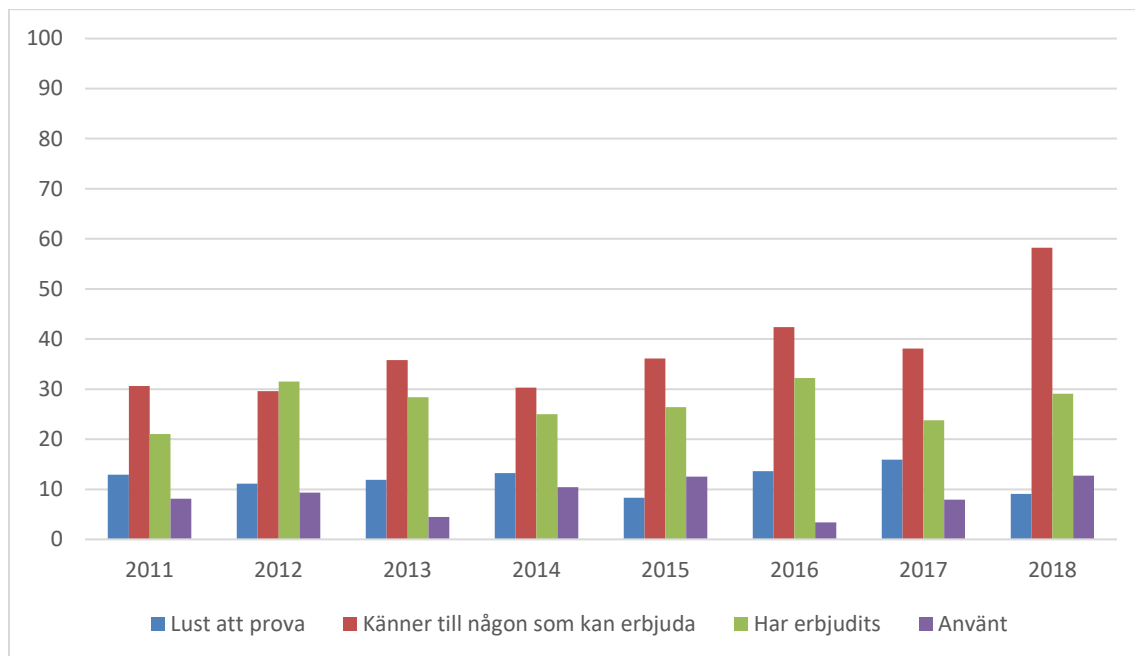
Diagram 27. Har du själv kört ett motorfordon berusad?
(Andel/procent)

Årets undersökning visar att andelen elever som kört ett motorfordon berusad är 9,1 procent, denna siffra har minskat de senaste 2 åren.

Narkotika

Diagram 28. Elever som har lust att prova/känner till någon som kan erbjuda/har erbjudits/ använt
(Andel/procent)

Undersökningen visar att det är 12,7 procenten av eleverna som någon gång använt narkotika vilket är en ökning från föregående år. 9 procent av eleverna har lust att prova narkotika och det är den högsta andelen under de år som undersökningen genomförts och naturligtvis oroväckande. Jämför vi med riket och de som har använt narkotika (de senaste 12 månaderna) är det totalt 16 procent så där ligger vi under rikssnittet.

4.1 Andra berusningsätt

Tabletter eller annan berusning

7,3 procent av eleverna har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika vilket är en ökning från föregående år. De har svarat att de berusat sig med tabletter, sniffning/buffning, nättdroger eller annat.

Kosttillskott

7,3 procent av eleverna har använt kosttillskott vilket är en minskning från föregående år då andelen låg på 11,1 procent.

Dopning

2016 hade ingen elev använt dopingpreparat. 2017 visade resultatet att det var 2,5 procent av eleverna som använt dopingpreparat och i år ligger siffran på 3,6 procent.

4.2 Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning om deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och då svarar 13,2 procent nej. 55,3 procent av eleverna tror att föräldrarna känner till en del av deras konsumtion, medan 31,6 procent svarar att föräldrarna helt och hållet känner till hur mycket de dricker.

26,3 procent av eleverna uppfattar att föräldrarna tillåter att de dricker alkohol vilket är en minskning från 2017 då andelen låg på 57,6 procent. Andelen elever som uppger att deras föräldrar alltid vet var de är under helgerna ligger på 71,4 procent vilket är en liten minskning från föregående år.

5. Diskussion

I ANDT-undersökningen deltar de elever som går i årskurs 9 på Hembergsskolan och Åsele Centralskola, samt år 2 på Malgomajskolan. Materialet i undersökningen ska användas som underlag i ett fortsatt förebyggande arbete och redovisas till eleverna, föräldrar, skolpersonal, tjänstepersoner och politiker. Viktigt att påpeka är att undersökningen inte med säkerhet kommer visa den korrekta verkligheten inom respektive kommun. Däremot kan den ses som en resurs och ett medel för att närma oss en gemensam bild av ungdomars mående och vanor.

Resultatet visar att situationen för eleverna i årskurs 9 i Åsele och Vilhelmina skiljer sig åt inom vissa områden. Vi har valt att benämna det i texten i de fall där avvikelserna kommunerna emellan är tydlig. Vad skillnaderna beror på vet vi inte och om de är varaktiga över tid behöver vi invänta fler års resultat för att avgöra. Trots skillnader kommunerna emellan, finns det uppenbara fördelar med att slå ihop kommunernas resultat. Det främsta är att skydda elevernas anonymitet då underlaget är litet. Vi vet också att eleverna i Åsele och Vilhelmina umgås med varandra på fritiden och därmed delar olika sociala sammanhang och kontexter. En del av Åseles elever i årskurs 9 väljer att gå gymnasiet i Vilhelmina därför finns det stora vinster med att samordna förebyggande insatser i de båda kommunerna. ANDT-samordningen med planering och genomförande av insatser i kommunerna kan därigenom stärkas. Det är en fördel för oss som arbetar med de här frågorna i respektive kommun, då ANDT-delen endast utgör en begränsad del av våra ordinarie tjänster.

I dialog med ungdomar kan vi bland annat få vetskap om hur ungdomars sociala situation ser ut och hur deras utsatthet och deras benägenhet att vilja använda droger kan minskas. Det skapas därigenom möjligheter för ungdomarna att själva påverka information och undervisning vad gäller ANDT. Resultatet bör användas som underlag för hälsofrämjande och förebyggande arbete exempelvis i kommunala nämnder/utskott och styrelser, föreningar och i kommunernas samverkansgrupper bestående av polis, individ- och familjeomsorg, skola och fritidsgård med flera.

5.1 Social situation

Årskurs nio

Dålig trivsel i skolan, mobbing och skolk utgör riskfaktorer för elever och påverkar ytterst skolresultatet. Aktuell forskning visar att elever som trivs och fungerar väl i skolan löper mindre risk att utveckla olika typer av problem och drogmissbruk. Det drogförebyggande

arbetet bör därför också handla om att skapa ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö.

Det finns flera insatser som bidrar till ett gott skolklimat, förbättrar elevernas skolprestationer och därmed har goda förutsättningar att reducera bruket av ANDT.

Exempel är sådana insatser som fokuserar på:

- lärarnas sätt att möta eleverna, ex. vägledning och gränssättning, höga realistiska förväntningar
- skolans sätt att möta föräldrarna, dialog med föräldrarna
- att stärka elevernas sociala och emotionella kompetens
- att reducera förekomst av mobbning
- att utveckla arbetet med elevhälsan
- tydlig förankrad policy kring ANDT, mobbning etc..
- närvarande vuxna i skolmiljön

Glädjande att se är att de flesta eleverna i årskurs 9 trivs bra i skolan, både i Åsele och Vilhelmina kommun och att vi det här året också kan se en ökning av trivseln, framförallt hos pojkarna. Under de tre senaste åren då undersökningen har genomförts så har resultatet visat att eleverna i Åsele trivs bättre i skolan och med skolarbetet och undervisningen än eleverna i Vilhelmina. Årets undersökning visar däremot ingen skillnad mellan eleverna i Åsele och Vilhelmina. 21,6 procent av flickorna i Vilhelmina uppger att de trivs dåligt eller mycket dåligt med skolarbetet och undervisningen, vilket är en ökning med 13,6 procent från föregående år. Vilhelminas flickor sticker ut i jämförelse med Åsele där ingen av flickorna svarat dåligt eller mycket dåligt på den frågan. Då vi ser att trivseln totalt sett i skolan har ökat bland eleverna så ställer vi oss frågan till varför det är en grupp flickor i årskurs nio i Vilhelmina som trivs dåligt med skolarbetet och undervisningen.

2017 kunde vi se att en större andel elever i Vilhelmina kände sig mobbade och framförallt bland flickorna, i årets undersökning så finns det ingen skillnad mellan kommunerna. Vad gäller skolk kan vi det här året se en minskning från föregående år. Det är en betydligt större andel elever i Vilhelmina som skolkar i jämförelse med Åsele. I Vilhelmina är det fler flickor

än pojkar som skolkar och i Åsele är det endast pojkar som uppger att de skolkar. En liten andel av eleverna i Vilhelmina uppger att de skolkar ofta, i Åsele har ingen uppgett det svaret. Något vi ser positivt är att andelen elever som skolkar i Vilhelmina och Åsele ligger under riksgenomsnittet.

När det gäller föreningsanslutna elever är det en stor skillnad kommunerna emellan då Åsele har 79,4 procent som är föreningsanslutna jämfört med Vilhelminas 31,6 procent. Det här är intressanta siffror för både kommun och de ideella föreningarna att ta del av. Vilka faktorer är det som gör Åseles föreningsliv så framgångsrikt i förhållande till Vilhelminas? Studier visar att ungdomarnas deltagande i organiserad fritidsverksamhet är en skyddsfaktor och därför känns det viktigt att värva och behålla ungdomarna så länge som möjligt i föreningslivet.

Gymnasiet år 2

Eleverna i år 2 på gymnasiet trivs i hög grad i skolan. Våra gymnasieelever trivs i skolan i samma utsträckning som eleverna i snitt i riket gör och till och med lite bättre.

Malgomajskolan har de senaste åren satsat på att öka trivseln och måendet hos eleverna vilket vi ser spår av i den här undersökningen. De sista tre åren har trivseln bland eleverna ökat. Skolan har sedan något läsår tillbaka en vision om att bli/vara Lapplands bästa gymnasium och målmedvetet har skolledningen och personalen tagit fram målsättningar för att nå sin vision. Vi kan även se att det är mindre andel elever som skolkar de senare åren jämfört med tidigare år. Jämför vi med riket kan vi se att mindre andel elever skolkar här. Personal på Malgomajskolan har själva framfört att CSN:s hårdare regler kring studiestöd påverkar andelen skolkare och troligt är att även skolans arbete med att minska skolket och öka trivseln är något som bidragit.

Föreningsanslutna elever i år 2 på gymnasiet har minskat något sedan föregående år. Antalet föreningsanslutna kan antas bero på hur föreningslivet lyckats med att få fungerande ledare och grupper, men också på vilka normer och kulturer som finns i samhället. En bidragande orsak kan vara att fotbollsträning för flickor hade ett uppsving för något år sedan för att idag minska kraftigt. I vissa årskullar tycks ett mindre intresse finnas för att delta i organiserade aktiviteter, eller beror det på att det just de åren finns mindre aktiv föreningsverksamhet? Som en del av Vilhelmina kommuns förebyggande arbete finns en samverkansgrupp ”förebyggargruppen”, i vilken representanter från föreningslivet finns och den gruppen är ett bra forum att diskutera den här frågan i.

5.2 Tobak

Årskurs nio

En tidig tobaksanvändning är en betydande riskfaktor när det gäller normbrytande beteende. Forskning visar att det finns tydliga samband mellan tobaksbruk och andra faktorer såsom alkoholbruk, skolk, droganvändning etc. Det är därför angeläget att kommunernas förebyggande arbete fokuserar på att få ungdomar att förbli tobaksfria. Tobaksprevention är det första området för kommunerna att prioritera för att motverka att sociala problem uppstår.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina röker totalt 19,6 procent, vilket är en ökning från föregående år. Till skillnad från förra året är det större andel flickor än pojkar som röker. I år är det större andel elever i Vilhelmina som röker än i Åsele. Undersökningen visar att eleverna röker sin första cigarett runt 14 års ålder, vilket gör att ett tidigt förebyggande arbete är av stor vikt. Bland flickorna i årskurs nio röker 22,7 procent vilket kan jämföras med riket där 13 procent av flickorna röker. Bland pojkarna röker 17 procent jämfört med riket som ligger på 9 procent. Vilhelmina och Åsele ligger med sina totalt 19,6 procent högre än rikets 11 procent och det förebyggande arbetet mot tobak behöver stärkas.

Det är totalt 17,9 procent av eleverna som snusar vilket är en minimal minskning från föregående år. Precis som föregående år är det fler pojkar än flickor som snusar och det är fler elever i Vilhelmina som snusar än i Åsele. Även här sticker Vilhelmina och Åsele ut i förhållande till riket där 7 procent snusar.

De elever som är tobaksfria är i majoritet och ett förbyggande arbete handlar om att stärka de tobaksfria eleverna i deras beslut. Kommunernas och skolornas handlingsplaner och policys bör ha som utgångspunkt att skydda eleverna genom att erbjuda tobaksfria skoltider. I båda kommunerna finns ett väl uppbyggt arbete kring metoden tobaksfri duo. Eleverna i årskurs 6 och deras föräldrar får information om tobaksfri duo och de som önskar skriver sedan ett kontrakt med en vuxen som innebär att både eleven och den vuxne ska förbli tobaksfri under högstadietiden. Bland eleverna i Vilhelmina och Åsele skriver en mycket stor andel på kontraktet. Kontraktet följs sedan upp varje läsår med en försäkran om fortsatt tobaksfrihet. Frågan är om det arbetet behöver kompletteras med nya grepp och metoder? Båda kommunerna anslöt sig under 2017 till Tobacco Endgame-rökfritt Sverige 2025 som är en nationell strategi för att minska tobaksbruket hos befolkningen. Det här ställer krav på kommunerna gällande lokalt arbete för att minska tobaksbruk.

Gymnasiet år 2

De tre senaste åren är det större andel flickor än pojkar som röker. Förra året kunde vi se en liten ökning av andel rökande flickor och det här året minskar det återigen. Tittar på samtliga år som undersökningen genomförts kan vi se en nedgång bland andelen rökare. Den nedgången är som tydligast bland pojkar medan flickornas nedgång är mer ojämn vilket gör att flickorna utgör en särskild grupp som det förebyggande arbetet bör fokusera på. Andelen flickor som är tobaksanvändare är högre i Vilhelmina än i riket, och när det gäller snusning är det betydligt högre andel i Vilhelmina än i riket. Tobak är, som tidigare nämnt, ett prioriterat arbetsområde när det gäller förebyggande arbete. Malgomajskolan har de senaste åren fokuserat på att förebygga tobaksbruk bland eleverna på skoltid, bland annat genom att införa rökfria områden samt erbjuda eleverna tobaksavvänjning vilket är satsningar som behöver fortgå.

Kommunen utför tobakstillsyn på skolgårdarna. I enlighet med den lokala ANDT-policy som har antagits av kommunfullmäktige i Vilhelmina är det tobaksfri skoltid som ska gälla på skolorna. En arbetsgrupp med representanter från skolorna och ANDT-samordning kommer att startas upp under våren.

5.3 Alkohol

Alkohol är en drog som har hög acceptans i samhället. Alkohol används i många sammanhang som en måltidsdryck och unga präglas naturligtvis av det. Ungas tillgång till alkoholfria miljöer kan vara begränsade och det i kombination med att vuxna har ett tillåtande förhållningssätt gör alkoholen till ett normalt inslag i många ungas liv. Det finns ett viktigt samband mellan ungas alkoholvanor och deras föräldrars förhållningssätt. Nickolaus Koutakis forskningsstudie från Örebro universitet, visar att ju mer tillåtande föräldern är desto tidigare och desto mer dricker barnet. Samma forskning visar att föräldrar i hög utsträckning är mer restriktiva ju yngre barnet är, men i takt med att barnet blir äldre blir föräldrarnas förhållningssätt alltmer tillåtande – trots att barnet/den unge är under 18 år. Det är ett starkt skäl för att kommunernas förebyggande arbete bör ta riktning mot att engagera föräldrar.

Att ungdomar börjar dricka vid låg ålder är oroande. Den som dricker mycket och ofta i unga år löper större risk att utveckla ett beroende än de som har en senare alkoholdebut.

Amerikansk forskning visar att för varje år som alkoholdebuten skjuts upp minskar risken för framtida beroende. Att dricka alkohol som ung tonåring är också riskfyllt utifrån att de har

svårt att bedöma konsekvenserna av sitt drickande och svårare att märka när de blir berusade och blir därför ofta påverkade mycket fort.

Årskurs nio

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina kommun är totalt 20,4 procent alkoholkonsumenter, det vill säga att de dricker någon gång, varje helg eller oftare. Det är med stor glädje som vi ser att det skett en halvering från föregående år. Det är större andel pojkar än flickor som dricker. Jämför vi med riket ligger vi lite över. I riket är det totalt 40 procent som är alkoholkonsumenter. Fördelat på kön är det 43 procent flickor och 37 procent pojkar.

7,1 procent av eleverna uppger att de dricker varje helg eller oftare och benämns därför högkonsumenter. Det är en liten minskning från föregående år vilket är i rätt riktning då de här individerna utifrån forskning löper en förhöjd risk att hamna i missbruk och beroende. 14 år är den vanligaste åldern för alkoholdebut och så har det sett ut sedan undersökningen startades. Förebyggande insatser och temadagar bör planeras utifrån det faktumet.

Majoriteten av eleverna i årskurs nio, närmare bestämt 79,6 procent dricker inte alkohol vilket är en ökning sedan tidigare undersökning. Det förebyggande arbetet bör ha som utgångspunkt att stärka den majoriteten i deras beslut att inte dricka alkohol. Många gånger i vårt arbete har vi mött på elever som har en uppfattning att det är långt fler som dricker än som inte gör det. Det kan benämnas som ett majoritetsmissförstånd som handlar om att den enskilde tror att andra har druckit fastän de inte gjort det. Ett sätt att stärka majoriteten av eleverna att förbli alkoholfria (till dess de har åldern inne) är att medvetandegöra dem om att de tillhör majoriteten.

Undersökningar som genomförts i riket (CAN) visar på en tydligt nedåtgående trend av alkoholkonsumenter. I år ligger siffran på 59 procent icke-konsumenter. Minskningen kan förklaras bero på attityder och normer som är rådande bland ungdomar. En annan förklaring kan vara att ungdomar är mer hälsomedvetna idag och tränar i större utsträckning än tidigare. Dataspelet som social umgängesform ökar och ungdomar spelar istället för att dricka. En annan förklaring är att föräldrar är mer upplysta idag och därför intar ett alltmer restriktivt förhållningssätt.

Det vanligaste debuttillfället för att dricka alkohol hos våra ungdomar är examen vilket gör att fältarbete bör genomföras under examensveckan/kvällen. Vi kan se att ungdomarnas utevistelse under kvällar och helger har förändrats. När undersökningen genomfördes bland de första gångerna (i Vilhelmina) vistades ungdomar ute på gator och offentliga samlingsplatser relativt frekvent. Som fältarbetare träffade vi alltid på större ansamlingar av ungdomar. De senaste åren har detta dock förändrats. Vi vet att alltför många ungdomar idag i lägre åldrar än tidigare är motorburna och a-traktorerna utgör en samlingsplats för dem. Fältarbetet behöver hitta nya vägar för att nå fram till ungdomar mer effektivt.

Det vanligaste sättet att få tag på alkohol är genom annan person, följt av kompisar. Kommunerna behöver fortsätta sitt arbete med antilångningskampanjer i samarbete med systembolaget.

Undersökningen visar att 14,3 procent av eleverna i årskurs nio i båda kommunerna har druckit hemtillverkad sprit, vilket är en minskning från föregående år. I riket visar bruk av hemtillverkad sprit en starkt nedåtgående trend och i år är siffran 5 procent. Att vi har en så pass relativt hög andel är oroande. Det är viktigt att den här informationen får spridning bland föräldrar och vuxna som i sin tur behöver prata med sina barn kring riskerna med hemtillverkad sprit. Rådet bör vara att aldrig dricka något du inte vet vad det är. Allmänheten bör nås av information att det är ett brott att framställa och inneha hemtillverkad sprit. Att sälja vidare är dessutom ett långningsbrott.

Gymnasiet år 2

För eleverna i år 2 på gymnasiet kan vi se en liten minskning av andelen alkoholkonsumenter från år till år sedan undersökningen gjordes för första gången. Det är ungefär lika stor andel flickor som pojkar som dricker. Vilhelmina ligger under riksnittet vad gäller alkoholkonsumtion.

Vilhelmina sticker ut vad gäller att ha druckit hemtillverkad sprit med sina 25,5 procent, att jämföra med rikets cirka nio procent. 2016 och 2017 var det något högre andel som druckit hemtillverkad sprit. Uppfattningen har varit att konsumtionen av hemtillverkad sprit har minskat nationellt, så därför finns anledning att följa utvecklingen lokalt. Att ungdomar dricker hemtillverkad sprit är något som bland annat fältarbetarna och polisen erfarit genom sitt arbete ute på kvällar och helger. Här behövs insatser för att begränsa tillgången.

5.4 Alkohol och trafik

Med motorfordon menas alla motordrivna fordon såsom epa/a-traktor, mopedbil, skoter, moped och bil. Lagstiftningen kring nykterhet i trafiken är tydlig och den jämför moped och skoter med bil. Resultatet av undersökningen är oroande och vi ställer oss frågan om vilka attityder och normer som är rådande bland våra ungdomar. Det verkar vara långt ifrån självklart för alla elever att vara nykter i trafiken. Här behövs insatser för att göra ungdomarna medvetna om risker och konsekvenser. Problemet bör prioriteras och tydliggöras för vuxna som har ett ansvar att förmedla och tydliggöra konsekvenser för detta beteende. Det krävs att föräldrar och andra vuxna själva har ett restriktivt och tydligt förhållningssätt till alkohol och trafik.

Årskurs nio

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina är det totalt 14,4 procent som åkt ett motorfordon med en berusad förare. Det finns alltså fortfarande ungdomar som inte är medvetna om riskerna och konsekvenserna av sina val därav anser vi att det är av stor vikt att upplysa ungdomar om alkohol- och trafikfrågor. Det är 4,5 procent av eleverna som själva kört onykter vilket är en liten ökning sedan föregående år. En låg siffra, men här bör en strävan efter en absolut nolltolerans råda.

Gymnasiet år 2

I år 2 på gymnasiet har 30,9 procent av eleverna åkt med en berusad förare vilket är en ökning sedan föregående år. 9,1 procent av eleverna har själva kört berusade vilket är en minskning från föregående år. Även här finns anledning att fundera kring hur de förebyggande insatserna kan förbättras då de elever som åker med berusad förare eller själva kört berusade utsätter sig själva och andra för en stor risk. Dessa siffror kommer att lyftas inom förebyggargruppen och polisen har fått information om det här resultatet.

5.5 Narkotika

Närheten till narkotika är i dag en verklighet för många av våra ungdomar och tillgängligheten tycks hela tiden öka. Idag finns narkotika ett knapptryck bort på internet och alternativ information visar på positiva effekter av drogen istället för att nämna riskerna. Både i Sverige och i andra länder finns en liberal inställning och syn på narkotika. Bland annat så legaliseras Cannabis i flera länder och flera amerikanska delstater. Om vi ska nå den nollvision som finns när det gäller narkotika måste insatser göras för att minska tillgång och

efterfrågan, men också genom påverkan av ungas inställning. Ett arbete som bör ske i samverkan mellan flera aktörer som exempelvis polis, individ- och familjeomsorgen, skola och fritid. Upplevelsen är att det finns nyfikna och drogbenägna ungdomar i såväl Åsele som Vilhelmina. Enligt FRIS i Skellefteå, sker den största nyrekryteringen i åldern 18-25 år. En stor riskfaktor är ungdomsarbetslösheten, det är viktigt för alla att känna sig behövd i samhället. En annan riskfaktor är också ungdomarnas mående. Eftersom vi vet att tobak kan vara en inkörsport till narkotika är det oerhört viktigt att vi håller våra ungdomar tobaksfria.

Bland eleverna i årskurs nio i Åsele och Vilhelmina är det framförallt flickorna det här året som utgör en riskgrupp. Större andel flickor än pojkar har lust att prova narkotika och flickor kommer i större utsträckning i kontakt med narkotika än vad pojkarna gör. Vi får inte glömma att det är en mycket liten andel av eleverna som någon gång använt narkotika, men en eller ett par personer är ändå för många. Elever i årskurs nio måste genom förebyggande insatser och åtgärder mot de som erbjuder skyddas från narkotika.

Gymnasiet år 2

För gymnasiet år 2 är det 12,7 procent av eleverna som någon gång använt narkotika, vilket är en liten ökning från föregående år. Vi vet att gymnasieskolan aktivt jobbat med att tidigt upptäcka och bemöta elever där det finns misstanke om droger, att tidigt komma in med insatser är viktigt för att förhindra framtida problem. En viktig faktor för ungdomars vanor är de vuxnas inställning och ett tydligt restriktivt förhållningssätt minskar ungdomars droganvändning. Eleverna känner i större utsträckning än tidigare till någon som kan erbjuda narkotika, och hos 9,1 procent finns en lust att prova narkotika.

5.6 Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning

Att sniffa eller boffa innebär att man andas in gaser och får ett rus när gaserna når hjärnan som utsätts för syrebrist. Resultatet från undersökningen visar att en mycket liten andel av eleverna har berusat sig genom sniffning/buffning, nätdroger, tabletter eller annat.

Skillnaden mellan kosttillskott, läkemedel och dopning kan vara hårfin.

Många preparat på marknaden är otillräckligt kontrollerade och kan innehålla dopningsklassade substanser. Muskelökande och testosteronhöjande kosttillskott, så kallade prestationshöjande, kan innehålla förbjudna och farliga substanser. En frisk människa behöver inga tillskott så länge man äter en normal kost, särskilt en ung människa. Däremot kan en

överkonsumtion av tillskott bli påfrestande och riskfyllt för kroppen. 7,2 procent av eleverna i år 9 och 7,3 procent av eleverna i åk 2 på gymnasiet anger att de tagit kosttillskott.

I årskurs nio har 1,8 procent använt dopingpreparat och 3,6 procent på gymnasiet.

5.7 Föräldrar

Familjen och föräldrarna har en stor betydelse som skydd för att de unga inte ska hamna snett i tillvaron och som stöd om det ändå händer. Vi vet idag att det finns många olika risk- och skyddsfaktorer som påverkar de unga när det gäller normbrytande beteende. Det handlar nästa alltid om faktorer som samverkar. Vissa av dem är av samhällskaraktär, andra är knutna till skolmiljön och ytterligare viktiga faktorer handlar om familjen och fritiden. Till detta kommer individuella och personliga förutsättningar.

Att samtala med sin tonåring om tobak, alkohol och andra droger är inte alltid lätt - men nödvändigt. Föräldrars åsikter är betydelsefulla. Föräldrar har en mycket viktig roll i att påverka sitt barns attityder och beteenden. Föräldrarnas förhållningssätt påverkar de val ungdomen gör. Ungdomar bryr sig fortfarande om vad deras föräldrar säger - även om det inte verkar så i stunden. Alla tonårsföräldrar kan göra stor skillnad genom att sätta tydliga gränser och säga nej till tobak, alkohol och andra droger. En av de viktigaste anledningarna till att ungdomar avstår från tobak, alkohol och andra droger är att deras föräldrar förväntar sig det. Att elever får tag på tobak och alkohol via sina föräldrar bör ses som bristande föräldraansvar. I det förebyggande arbetet behöver vi fortsätta upplysa föräldrar om hur deras förhållningssätt och inställning påverkar deras ungdomar. Det föräldramötesbaserade program som finns, Effekt, bör fortsätta användas. Det har tidigare funnits en myt om att ungdomar som får alkohol av sina föräldrar dricker mindre, men idag vet att förhållandet är precis tvärtom. En fråga vi får är om den myten trots allt lever vidare hos de föräldrar som förser sina 15 och 16-åringar med alkohol?

Årets undersökning visar att 7,7 procent av tjejerna i årkurs 9 svarar att de får tobak från sina föräldrar, bland pojkarna är det 0 procent. Det är 4,9 procent av eleverna i årskurs nio som har fått alkohol från sina föräldrar och det är en minskning från föregående år.

82,9 procent av eleverna i årskurs nio upplever att deras föräldrar inte tillåter att de dricker alkohol, vilket är glädjande och dessutom en ökning från förra året. Siffran behöver dock höjas med hjälp av förebyggande insatser till exempel Effekt. Föräldrarna är de som här

behöver ta ett större ansvar och behålla sitt uttalade restriktiva förhållningssätt till tobak, alkohol och droger även när deras barn börjar bli äldre.

Bland eleverna i år 2 på gymnasiet är det 26,3 procent som uppfattar att föräldrarna tillåter att de dricker vilket är en minskning från föregående år.

Vi vet att föräldrar blir alltmer tillåtande i takt med att deras barn närmar sig 18 år, men alkohollagstiftningen är tydlig och ett förebyggande arbete på området bör rikta in sig på att få föräldrar att inta en position som är i linje med lagen. Att köpa ut till någon som är under 18 år är olagligt, men vår förhoppning är att föräldrar framförallt ska bygga sitt resonemang om att inte köpa ut på att de vill skydda sina barn. Föräldrar är förebilder för sina barn!

Undersökningen visar att det finns föräldrar som förser sina barn med alkohol (4,9 procent av eleverna i årskurs nio och 7,9 procent av gymnasieeleverna) och som tidigare nämnt behöver det förebyggande arbetet även rikta insatser mot föräldrarna.

Det är av stor betydelse att föräldrar blir medvetna om olika riskfyllda miljöer och aktivt deltar i att skapa trygga miljöer för våra ungdomar. Dagens ungdomar skapar nya mötesplatser genom mobilen och internet, där vuxenvärlden oftast har dålig insyn. Där finns både bilder på påverkade ungdomar, tips på fester samt narkotikaliberala påståenden. Det förekommer även mobbning och kränkningar i den uppsjö av sociala medier som finns att tillgå. Internet gör det även enkelt att få tag i tobak, alkohol och narkotika samt spel om pengar. Den här utvecklingen går dock inte att stoppa och det finns ingen anledning att göra det heller utan det vi måste fråga oss är, hur får vi föräldrar och andra vuxna att skaffa sig mer kunskap och framförallt insyn i vad ungdomarna gör på Internet?

Årets undersökning visar att 66,7 av eleverna i årskurs nio har föräldrar som *alltid* vet var deras barn befinner sig på fredag- och lördagskvällarna. 29,6 procent vet ibland var de är. Det tillsammans visar att majoriteten av föräldrarna har god kännedom om var deras barn befinner sig vilket är en skyddande faktor.

5.8 Trygghet

Resultatet av undersökningen visar att det framförallt är flickorna som känner sig otrygga i samhället. Otryggheten bland flickorna har ökat från föregående år och en relativt hög andel svarar att de känner sig otrygga på gator och torg kvällstid och det är framförallt flickorna i

Vilhelmina. Anledningen till otryggheten går inte att finna i undersökningen, men bör vara en ögonöppnare för kommun och polis. Under 2018 i samband med medborgardialoger besökte ANDT/Brå-samordnare tillsammans med polisen Hembergskolan i Vilhelmina och Åsele centralskola. Där genomfördes dialoger med eleverna utifrån upplevd trygghet i kommunerna samt att de fick möjlighet att svara på en digital trygghetsenkät. Alla medborgare oavsett kön eller ålder har getts möjlighet att svara på denna webenkät om trygghet under 2018.

5.9 Framgångs- och skyddsfaktorer

I det drogförebyggande arbetet lyfts ofta följande framgångsfaktorer fram.

- Att fritidsledare med dess relationsbärande och elevnära (ungdoms) arbetet har stor betydelse i det drogförebyggande arbetet. Fungerande förebyggande elevhälsa på grundskolan har även det en positiv effekt.
- Att fritidsgårdarnas drogfria verksamhet och erkända metoder i att möta ungdomar, spelar en stor roll i det drogförebyggande arbetet. Att skapa möten ungdomarna emellan samt ungdomar och vuxna i en drogfri miljö har betydelse för ungdomarnas framtida val.
- Att det finns goda förebilder i elevernas/ungdomarnas närhet såsom föräldrar, vuxna i skolan, ungdomsledare med flera.
- Att föräldrarna är restriktiva i sitt förhållningssätt gällande tobak, alkohol och droger. Detta ger ungdomarna större möjlighet att avhålla sig från att röka, snusa, dricka och att ta droger
- Att elever som bor hemma hos sina föräldrar har ett bättre skyddsnät än de med eget boende.
- Att finnas i ett socialt nätverk i form att vara medlem i en organisation/förening främjar trivsel, tobak -, alkohol-, och drogfrihet. Det är därför viktigt att behålla eleverna/ungdomarna i organisationer/föreningar och att dessa har en levande drogpolicy och bedriver ett aktivt drogförebyggande arbete.
- Att skapa möjlighet till drogfria mötesplatser för eleverna/ungdomarna har också visats sig vara av stor vikt i träningen att umgås utan alkohol och droger.
- Att verka för en höjd debutålder vad gäller tobak och alkohol är viktigt för att motverka framtida tobak, alkohol- och drogmissbruk.
- Att eleverna/ungdomarna får vara delaktiga i information och arrangemang som är drogfria.

- Ungdomars inflytande och delaktighet i skolan och på fritiden är betydelsefullt. Att som ungdom känna sig sedd, behövd och viktig för samhället.
- Att skolorna har ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö. Att ha elever som trivs och fungerar i skolan är drogförebyggande.
- Tydlig och förankrad policy kring ANDT i skola, fritid- och föreningsverksamhet har stor betydelse.
- Tydligt och kärleksfullt föräldraskap

5.10 Insatser i respektive kommun

Här nedan redovisas ett urval av de insatser som genomförs i kommunerna, samt som är planerade och även de som det finns behov av.

Insatser i Åsele kommun

- Kommunens fälttjänstgöring under särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis och kommunen.
- Polisen arbetar enligt Kronobergsmodellen där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Samverkan i frågor om ANDT/BRÅ mellan olika aktörer på olika nivåer.
- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: hälsosamtal och kontraktsskrivning inom Tobaksfri Duo.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.
- Anti-langningskampanj inför skolavslutning.
- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis och fritidsgården har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Tillsyn av tobaksfria skolgårdar.
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och Älskade förbannade tonåring.
- Erbjuder stöd och hjälp till de ungdomar som vill sluta med tobak.

Insatser som är på väg att starta upp i Åsele

- Tillämpning av Effekt.
- Brevutskick till kommunens 20-åringar.

- ANDT och alkoholpolitiskt program ska revideras i Åsele.

Insatser i Vilhelmina kommun

- Kommunens fälttjänstgöring en gång i månaden samt vid särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis och kommunen.
- Polisen arbetar enligt Kronobergsmodellen där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Samverkan i frågor om ANDT/BRÅ mellan olika aktörer på olika nivåer.
- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: hälsosamtal och kontraktsskrivning inom Tobaksfri Duo.
- Vilhelminas skolor och fritidsgårdar är rökfria, vilket även omfattar områdena runt omkring.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis på WWW och vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.
- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis och fritidsgården har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Anti-langningskampanj inför www och skolavslutning.
- Tillsyn av tobaksfria skolgårdar.
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och älskade förbannade tonåring.

Insatser som är på väg att starta upp i Vilhelmina

- Utbildning för restaurangpersonal i ansvarsfull alkoholserving.

6. Avslutning

Resultatet i denna rapport ger kommunerna möjlighet att prioritera och handla utifrån de lokala förutsättningar som finns. Rapporten kan dessutom ge kunskap om hur effektiva de lokala insatserna varit. Resurser till förebyggande arbete och att ungdomar har en meningsfull fritid bör därför prioriteras i kommunerna. Missbruk och beroende leder inte enbart till personliga tragedier utan medför även stora kostnader för samhället.

För läsare som mer ingående vill ta del av ytterligare data från ANDT undersökningen 2018 hänvisas till kommunernas ANDT-samordnare.